

Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi

The Intellectual And Historical Development Of Anti-Westernism In Russian Foreign Policy

Sezgin Kaya*

Özet

Bilindiği üzere, Rusya'ya ve onun Dünya siyasetindeki rolüne ilişkin tüm tartışmalarda, bu ülke ile Batı dünyası arasında derin ve önemli farklılıkların olduğu varsayımı verili bir durummuş gibi kabul görmektedir. Rusya'nın Bizans'tan aldığı Ortodoksluk tercihi ve uğradığı Moğol istilası nedeniyle Roma Germen hukuk düzeninin dışında kalmış olduğu yönündeki görüşler, bu varsayımın temel dayanaklarını oluşturmaktadır. Batı'da yaygın olan bu farklılık varsayımı aslında Rusya'da da kabul görmektedir. Batı'daki 'Rusya'yı dışarıda tutma' eğiliminin, Rusya'da Batı karşıtlığı biçiminde karşılık bulunduğu söylenebilir. Rusya'daki Batı karşıtı görüşlerin gelişimi ise büyük ölçüde bu ülkenin sorunlu modernleşme sürecinin ürünüdür. Modernleşmenin yol açtığı sosyolojik ve psikolojik tepkiler, zamanla Rus siyasi yaşamında da önemli etkiler yaratacak olan Batı karşıtı hareketlere dönüşmüştür. Modernleşme ile gelenek arasındaki çatışmadan doğup, geliştiğini söyleyebileceğimiz çağdaş Rus düşüncesinde Batı ve onun değerleri, aslında hep önemli bir tartışma konusu olmuştur. Ancak kabul etmek gerekir ki, bu ülkedeki Batı karşıtlığı gerçekte soyut nitelikteki felsefi ve kültürel gerekçelere değil, maddi ve politik nedenlere dayanmaktadır. Zira Ruslardaki olumsuz Batı imajını pekiştiren ve bir anlamda ona meşruluk ya da geçerlilik kazandıracak birçok politik olaydan bahsetmek mümkündür. Çalışmanın amacı, Batı karşıtlığı olarak adlandırdığımız bu durumun çağdaş Rus düşüncesi içerisindeki düşünsel ve tarihsel gelişimini ortaya koyabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Rus dış politikası, Rus modernleşmesi, Slavofilizm, Avrasyacılık, Marksizm.

Abstract

As it is known, in discussions pertaining to Russia and its place in world politics, the assumption that there is a profound and crucial difference between Russia and the Western World is usually taken for granted like a given fact. The mainstay of this view is the exclusion of Russia from the Roman-German law system because of Orthodox legacy of Byzantium inherited by Russia and the Mongol invasions. In fact this widespread assumption of the West has been acknowledged by Russia too. This "sorting out of Russia" tendency of the West has its counterpart in Russia as an Anti-Western sentiment. However the development of the Anti-Western vision in Russia is by a large extent the product of the problematic modernization of the country. The sociological and the psychological responses aroused by the modernization, in time, has transformed into the Anti-Western movement which would take an important place in Russian political life. The West and its values has always been a major topos in contemporary Russian thought born out of the modern-tradition conflict. Nevertheless, the Anti-Western movement depends more on the material-political reasons than the philosophical and cultural grounds since it is possible to cite many political incidents that could reinforce the negative Western image by justifying and validating it. This study aims to examine the historical and intellectual development of the Anti-Russian streak in contemporary Russian thought.

Key Words: Key Words: Russian foreign policy, Russian modernization, Slavophilism, Eurasianism, Marxism.

* Dr., Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail: sezgink@uludag.edu.tr

Görüş

Akademik
Bakış

41

Cilt 4 Sayı 4
Kış 2010

Giriş

Rusya-Batı Karşıtlığı Fikrinin Tarihsel Geri Planı

Rusya'ya ve onun Dünya siyasetindeki rolüne ilişkin yapılan tüm tartışmalar da, bu ülke ile Batı dünyası arasında bir zıtlık olduğu varsayımının esas alındığı dikkat çekmektedir. Peki, gerçekten de bu ülkeyi özellikle Batı'dan ya da Dünya'nın geri kalanından ayıran, farklı kılan bir durum söz konusu mudur? Bu soruya Batı'da verilen yanıtlara bakıldığında, Rusya'nın başka bir kültürel dünyaya ait olduğunun kabul edildiği görülmektedir. Yapılan değerlendirmelerin neredeyse tamamında, Rusya ile Batı'nın birbirlerinden farklı olduğu varsayımının verili bir durummuş gibi kabul edildiği dikkat çekmektedir. Örneğin, Antikite'nin bitiminden itibaren Avrupa'nın Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmış bir durumda olduğunu iddia eden Kohn'a göre İstanbul ve Roma, Doğulu ve Batılı imparatorluklar, Grek Ortodoks ve Roma Katolik Hıristiyanlığı gibi karşılaştırmalar hep bu bölünmeye işaret etmektedir. Bu bağlamda, İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesi ve Ortaçağların sona ermesiyle birlikte Rusya, Müslüman olmayan Doğu'nun en güçlü temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır.¹ Öte yandan, Batı'da yapılan Avrupa'nın 'neresi' ya da 'ne' olduğuna dair tartışmalarının neredeyse tamamında Rusya'nın dışarıda bırakılmış olması da dikkat çekicidir. Ranke'nin Avrupa'yı Cermen ve Romalı uluslardan ibaretmiş gibi gören yaklaşımı, Reynold'un dilsel ve ırksal geçmişi itibarıyla Avrupa'yı Roma-Katolik inancına bağlı uluslarla ilişkilendiren bakış açısı ya da Halecki'nin Rusya dışında, coğrafi olarak Avrupa'da kalan tüm ulusları Avrupalı olarak gören anlayışı bunun en açık örnekleridir.²

Görüldüğü üzere, Batı'da Rusya'yı Batı dünyasının dışında gören genel bir eğilimden bahsetmek mümkündür. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllar boyunca Rusya, Batı'da hep Doğu'ya has otokratik, muhafazakâr ve baskıcı bir dev olarak sembolize edilmiş ve Batı Avrupa, bir bakıma kendisini bu zıtlıklar üzerinden tanımlamıştır³. Büyük bölümü burada olduğu için, Rusya'nın Asya'dan yoğun bir biçimde etkilendiği ve bu durumun, Rus etiği ile yaşam felsefesini etkilediği görüşü günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu ülkede moral ilkelerin hukukî ilkelerin üzerinde tutuluyor olması ise bu etkinin en açık göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir.⁴ Aslına bakılırsa, Rusya'nın farklılığına ilişkin tüm görüşlerin temel dayanağı ya bu ülkenin Ortodoksluk tercihi ya da Roma Germen hukuk düzeninin dışında kalmış oluşudur. Batı'da, Rusya'nın tarihsel farklılığının özellikle bu ülkenin Bizans'tan almış olduğu Hıristiyanlık

1 Hans Kohn, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, New York: Harper Torchbooks, 1962, s. 3.

2 Marc Szeftel, "The Historical Limits of the Question of Russia and the West", *Slavic Review*, Vol. 23, No. 1, 1964, ss. 21-23; O. Halecki, "Imperialism in Slavic and East European History", *American Slavic and East European Review*, Vol. 11, No. 1, 1952, ss. 1-26.

3 Howard F. Stein, "Russian Nationalism and The Divided Soul of The Westernizers and Slavophiles", *Ethos*, Vol. 4, No. 4, 1976, ss. 407-412.

4 George C. Guins, "Russia's Place in World History", *Russian Review*, Vol. 22, No. 4, s. 357.

tercihiyle ilişkilendirildiği dikkat çekicidir. Buna göre, tıpkı diğer Doğu Avrupa halklarında olduğu gibi, Bizans etkisi bu ülke üzerinde de kalıcı bazı sonuçlar yaratmıştır.⁵ Rus tarihinin Ortaçağ dönemi bir bütün olarak ele alındığında, Rus Hıristiyanlığının köken olarak Roma'dan değil de İstanbul'dan geliyor oluşu, bu ülkeyi Batı tarihinden ayıran en köklü fark olarak kabul edilmektedir.⁶

Yukarıda da değinildiği üzere, Rusya'nın Batı dünyasından farklı olduğuna dair görüşlerin bir başka dayanağı da bu ülkenin Roma hukuk düzeninden kopuk olduğu yönündeki iddialardır. Buna göre, neredeyse tüm Avrupa'yı saran Roma etkisi Rusya'ya ulaşmamış, Roma hukukî kavramları bu ülkeye neredeyse hiç girememiştir. Dolayısıyla Rusya, Avrupa'nın geri kalanının paylaştığı ortak hukuk kavramlarından yoksun kalmıştır.⁷ Şüphesiz ki bu durum, Moğol istilasının bir sonucudur. Moğol hâkimiyeti döneminde Rusya, Batı'dan tamamıyla yalıtılmış bir hâl almıştır. Kiev'in fethinin ardından Rusya, artık bir parçası olmadığı Avrupa'da yaşanan Rönesans ve Reform hareketlerinin dışındadır. Rusya'da Moğol istilası sürerken, Batı'da "Yeni Avrupa" şekillenmektedir. Reform ve Rönesans hareketlerine ilaveten, yine aynı dönemde okyanus ötesi keşiflerin başlaması ve ardından gerçekleşen 'bilimsel devrim' de Rusya'yı olumsuz etkileyecektir.⁸ Her ne kadar Moskova, Moğol hâkimiyetinin son bulmasının ardından yeniden Batı dünyası ile ilişkiler kurmaya çalışsa da bu çabaları iki nedenden ötürü yine başarısız olacaktır.

5 H el ene Carr ere, d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, ( ev. Reşat Uzmen), İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 2003, s. 76.

6 Bilindiği gibi, daha 10. yüzyıl'da yaşanan büyük hizipleşmeden önce bile Grek Doğu'su ile Roma Batı'sı arasında önemli farklılıklar bulunmaktaydı. Batıda Kilise, krallardan ve diğer tüm ulusal g clerden üstün olma iddiasındaydı.  lkeden ülkeye değişen ulusal nitelikte kiliseler yoktu; Papa tarafından temsil edilen Roma Kilisesi her yerde söz sahibiydi. Bu Kilise uluslararası, hatta evrensel bir mahiyete sahipti. Oysa Doğu'da Kilisenin tek başlı olmadığı görülür. Hem ulusal Kiliseler arasında, hem de Kilise ile devlet arasında net bir ayrım söz konusuydu. Devletin üstünde konumlandırılan uluslararası bir ruhani gücün olmayışı, bazı açılardan faydalıydı. Ancak bu durum, devlet öncülüğünün sınırlandırılmasına ilişkin herhangi bir görüşün gelişememesi sonucunu doğurmuştu. Dolayısıyla devlet otoritesinin alanı genişleme imkânı bulmuştu. Öte yandan, Batı Kilisesi'nde tek bir dil, yani Latince ge erliyen Doğu Kiliseleri'nde yerel-ulusal diller de kullanılmaktaydı. Tek bir dilin kullanılıyor olması nedeniyle Batıda  st tabakalar ile halk arasında yaşanan kopukluk, bu anlamda Doğu'da yoktu. Kitab-ı Mukaddes'in halk arasında yaygınlaşması, Rus halkının dinî duygularını şekillendirmekteydi ama entelektüel bir gelişime neden olmamaktaydı. Marc Szeftel, "Some Reflections on the Particular Characteristics of the Russian Historical Process", *Russian Review*, Vol. 23, No. 3, 1964, ss. 226–228.

7 d'Encausse, age., s. 77.

8 Kohn, *The Mind of...*, s. 4; Szeftel, "Some Reflections on...", ss. 230–233.

Bunlardan ilki, 1439 tarihinde Ruslar ile Yunanlılara Papa'nın otoritesini kabul ettiren Floransa Konsülü kararlarıdır. İkinci önemli neden ise 1453'de İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesidir.⁹

Batı'daki 'Rusya'yı dışarıda tutma' eğilimi, farklı bir şekilde olsa bile aslında Rusya'da da geçerlidir. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Rusya'nın Batı'ya bakışının genelde olumsuz olduğu görülür. Lavrin, Rusya'nın bu tutumunda 'aşağılık' duygusunun önemli bir rolü olduğunu iddia etmektedir.¹⁰ Ancak bu duygu, özellikle 1812'de Napolyon'a karşı kazanılan zaferin ardından Çar I. Aleksander'ın Avrupa işlerinde liderliği ele geçirmesiyle birlikte azalmaya başlamıştır. Zaten bu yıllar, 'Rus olan' hemen her şeyin yüceltiildiği bir dönem olarak da dikkat çekmektedir. Ruslardaki olumsuz Batı imajını pekiştiren ve bir anlamda ona meşruluk ya da geçerlilik kazandıran çok sayıda politik olaydan bahsetmek mümkündür. Toynbee'nin de işaret ettiği gibi, Ruslar ülkelerinin 1610, 1709, 1812, 1915 ve 1941 yıllarında Batılılar tarafından işgal edildiğini unutmuş değildirler. Rusya'nın Batı'dan algıladığı bu tehdit, 13. yüzyıldan başlayarak 1945'e değin devam etmiştir. Bu nedenle, tıpkı diğer Batı dışı toplumlarda olduğu gibi, Ruslar için de Batı modern zamanların arkaik saldırganıdır.¹¹ Bu tehdit algısı, Sovyetler Birliği sonrası dönem Rusya'sında iyice pekişecektir. Bu dönemde Batı'nın, hem Sovyetlerin dağılmasından sorumluluğu tutulduğu, hem de Rusya'yı parçalamaya çalışmakla suçlandığı görülür. Rusya'da Batı karşıtlığı düşüncesinin gelişimi ise gerçekte bu ülkenin modernleşme süreciyle alakalı bir durumdur. Modernleşme karşıtı tepkilerin, zamanla Batı karşıtı düşünce hareketlerine dönüştüğü ve Rusya'nın siyasal hayatında önemli bir rol oynadığı görülür. Bu nedenle çalışmada, öncelikle Batı karşıtlığının temeli olarak görülen Rus modernleşme süreci ve bu sürecinin bir ürünü olan Rus milliyetçi düşüncesi ele alınacaktır.

Batı Karşıtlığının Temeli Olarak Rus Modernleşmesi

Batı-dışı toplumlar açısından modernleşmek demek, kalkınmış olmak yani üretim kapasitesi geniş bir toplum haline gelmek demektir. Bu türden toplumların büyük ölçüde Batı dünyasında yer alması nedeniyle,

9 Bilindiği üzere, giderek artan Osmanlı-Türk tehlikesi karşısında Bizans İmparatoru, Roma'daki Papalık ile temas kurmuştur. Bu temasın ardından, 1439'da Floransa'da sağlanan uzlaşma ile iki kilisenin Papa'nın üstün otoritesi altında birleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararın kabul etmeyen Ruslar, Metropolit'i görevinden alacaktır. 1443'te toplanan Piskoposlar Konsülü kararıyla 'Kiliselere Birliği' fikrini tamamen reddeden Ruslar, Roma ile her türlü irtibatı da yasaklayacak ve Rus Kilisesi'nin İstanbul Patrikliği'nden ayrılmasına karar vereceklerdir. Böylelikle, Rus Kilisesi'nin kendi ana kilisesi olan Bizans ile tüm bağlarını kopartmış ve ulusal bir Kilise haline gelmiştir. İstanbul'un fethi ise Bizans ile tüm bağları kopan Rusların Balkanlardaki tüm etkinliklerini de yitirmesine yol açacaktır. Yaşanan bu tarihsel gelişmeler, Rusya'nın Batı'dan bir kez daha kopmasına yol açacaktır. Kohn, *The Mind of...* s. 5; d'Encausse, age., ss. 52-53.

10 Lavrin 1963, s. 247.

11 Arnold J. Toynbee, "Russia and The West", *Harper's Magazine*, Vol. 206/1234, 1953, ss. 54-55.

Batı-dışı toplumlar açısından modernleşme nihayetinde Batılılaşma anlamına gelmektedir¹². Bu durum, tarihsel açıdan bakıldığında Rusya için de geçerlidir. Tarihsel süreç içerisinde Rusya'nın daima bir Batılılaşma ve dolayısıyla kendini Avrupa'ya benzetme çabası içerisinde olduğu görülür. Rus yöneticileri, uzun yıllar boyunca özellikle Batı Avrupa'nın etkisi altında kalarak ülkelerini sosyal, ekonomik ve teknolojik yönlerden modernize etmeye çalışmışlardır. Modernleşme süreci, kimlik ve kültüre ilişkin tartışmalarının da ana eksenini oluşturmaktadır. Bu nedenle, söz konusu süreci anlamaksızın, Rusya'nın dış politik tercihlerinin tam olarak anlaşılabilmesinin mümkün olmayacağı söylenebilir.

Aslında modernleşme, tıpkı diğer geç modernleşen toplumlarda olduğu gibi, Rusya açısından uzun, sancılı ve çelişkilerle dolu bir süreç olmuştur. Bu doğrultudaki ilk adımlar ise I. Aleksî (1645-1676) döneminde atılmıştır. Batıya açılma arzusu taşıyan Çar, 1649 yılında çıkardığı yasa ile dağınık bir görünüm arzeden Rus hukuk sistemini düzenlemeye çalışmıştır. Modernleşme doğrultusundaki en önemli girişimler ise Büyük Petro (1682-1725) döneminde gerçekleştirilecektir. Rus modernleşmesinin sembol ismi olan Çar, iktidarı bütünüyle ele geçirdiği 1694'de kendisine iki önemli hedef belirlemiştir. Bunlardan ilki imparatorluğun kudretini sağlamak, ikincisi ise Avrupa'ya açılmaktır. Üstelik Petro, özellikle ikinci hedefi uğruna hem halkı, hem de Kilise'yi karşısına alacak kadar kararlı bir tutum sergileyecekti. Soylu sınıfların imtiyazlarından başlayarak, ordu ve bürokrasiye değin birçok alanda reformlar gerçekleştiren Çar, *Boyarlar Meclisi* ve *Zemski Sobor* gibi geçmişe ait kurumları da ortadan kaldırarak, onların yerine Devlet Senatosu'nu kurmuş ve böylelikle devleti, bir bakıma Avrupa'dakilere benzetmek istemiştir¹³. Petro reformları ile ülke, özellikle askerî ve teknik alanlarda olabildiğince hızlı ve etkili bir gelişme göstermiştir. Ancak hemen belirtelim ki, bu dönemde yalnızca Aydınlanmanın kısa vadede sağlayacağı faydalar üzerinde durulmuştur. II. Katherina (1762-1796) döneminde ise bu sürecin yol açabileceği toplumsal ve ahlakî etkiler ile ileride sağlayabileceği faydaların kıyaslanmaya başlandığı görülür. Bu nedenle tarihçilerin, Rusya'da özel anlamıyla Aydınlanmanın II. Katherina döneminde başladığını düşündükleri görülür.¹⁴

Ülkesini anayasaya dayalı bir sistem ile yönetmeyi amaçlayan Katherina döneminde, Rusya'da yeni bir toplumun ana hatlarının oluşmaya başladığı, entelijensiya denilen yeni bir sınıfın ortaya çıktığı, özel mülkiyet ve liberalizm gibi kavramların Rus elitlerinin zihninde yer edinmeye başladığı görülmektedir. Ancak kaydedilen tüm bu ilerlemeler, aslında yukarıdan dayatılarak gerçekleştirilmiştir ve dolayısıyla ilgili dönem, aydın despotizminin önemli örnek-

12 Ali Yaşar Sarıbay, "Postmodern Kapitalizm Olarak Globalizm ve 1980'ler Türk Modernitesi", *Liberalizm, Devlet, Hegemonya*, E. Fuat Keyman (Der.), İstanbul: Everest, 2002, s. 304.

13 d'Encausse, age., ss. 104-140.

14 Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, (Çev. A. Şenel), Ankara: V. Yayınları, 1987, s. 1.

rinden birini oluşturmaktadır.¹⁵ Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu durum yalnızca II. Katherina dönemine özgü bir şey değildir. Modernleşme, Rusya'da zaten hep yukarıdan dayatılan ve şiddet yoluyla gerçekleştirilen, dolayısıyla bünyesinde derin çelişkiler barındıran bir süreç olmuştur.¹⁶

Romanov hanedanının gerçekleştirdiği reformlar açısından dikkat çeken bir başka üyesi de II. Aleksander (1855–1881)'dir. Çar, bir devletin ancak ve ancak içeride sağlanacak gelişmeler ile güçlenebileceğine inanmaktaydı. Kırım Savaşı'nın ona zorla öğrettiği bu dersten hareketle Aleksander, ülkesinde bir dizi reform girişiminde bulunacaktır. Çar'ın ilk önemli icraatı ise 1861 yılında serfliği kaldırmak olmuştur. Bunu, başta hukuk olmak üzere diğer alanlarda gerçekleştirilen reformlar izlemiştir. Gerçekleştirilen tüm bu reformlar, aslında Rusya'nın Batılı ülkeler karşısındaki geri kalmışlığına bağlı 'eziklik' duygusunu aşmasına da yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla Çar, bu reformlarla aslında bir bakıma ülkesinin 'geri kalmışlığını' gideriyor ve onu modern bir hale getirmiş oluyordu. Ancak iki önemli nedenden ötürü, gerçekleştirilen tüm bu reformlar istenilen etkiyi yaratamamıştır. Bunlardan ilki, reformların bütünüyle hükümdarın kişisel iradesine dayanıyor oluşu, ikincisi ise halkın eğitim düzeyinin düşüklüğüdür. Dolayısıyla halk, kendi yararına olsa dâhi, gerçekleştirilen reformlara karşı kendini hep yabancı hissedecektir.¹⁷

Bu durum, reformların taşıyıcısı olan elitler ile halk arasında da önemli bir kopmaya neden olacaktır. Bu kopukluk, aslında Rus modernleşmesinin en temel sorunlarından biridir. Çünkü Petro'dan beri gerçekleştirilen tüm reformlar, ağırlıklı olarak ülkenin seçkin sınıflarını etkilemiş ve dolayısıyla onların davranışları ile zihniyetleri üzerinde bazı sonuçlar yaratmıştı. Bunun bir yansıması olarak modernleşme, halk tarafından hep elitlerin taşıyıcılığını yaptığı dış etkiler biçiminde algılanacaktır. Rus halkı, elitlerinin Batı'ya açılmasına neden olan ve atalarından kalan tüm geleneklerin reddedilmesini teşvik eden gelişmeleri genelde tepkiyle karşılayacak ve bu durumu kendi köklerine bir ihanet olarak görecektir. Halkın yatay kültürü ile devletin dikey ya da yüksek kültürü arasındaki bu ayrışmanın bir neticesi olarak, Rus seçkinleri toplumun geri kalanına kapalı, dar bir çerçeve içerisinde kalmışlardır. Oysa yatay kültür, Rusya'da insan faaliyetlerinin neredeyse tüm alanlarına girmiş, onlara yön vermiş ve toplumsal birlikteliği kendi çevresinde sağlamaya çalışmıştır.

¹⁵ d'Encausse, age., ss. 140-144.

¹⁶ Gerard, Holden, *Russia After The Cold War: History and The Nation in Post-Soviet Security Politics*, Colorado: Westview Press, 1994, s. 28.

¹⁷ d'Encausse, age., ss. 151-184.

Devletin ise bu iki kesim arasındaki farkı kapamaya yönelik sonuç getirici herhangi bir girişimi olmamıştır. Kitlelerin sessiz hoşnutsuzluğu ise özellikle iktidardan uzak tutulan Kilise¹⁸ tarafından cesaretlendirilecektir.

Görüldüğü üzere, Rusya’da modernleşme bütünüyle iktidarın inisiyatifine bağlı olarak gelişen ve halka yeterince ulaşmamış, dolayısıyla ondan destek görememiş bir süreçtir. Koyré bu durumu, “Rusya’da hükümet halktan da, toplumdan da, ulustan da daha aydınlı” biçiminde özetlemektedir. Çünkü bu ülkedeki her türlü ‘uygarlaştırıcı’ etkinlik ve ileriye dönük hamle, büyük ölçüde hükümetlerden gelmiştir¹⁹. Bu durum, zaten sorunlu olan devlet ile halk arasındaki ilişkilere yeni bir boyut kazandıracak, elitler ile halk arasındaki kopukluğa bir de devlet ile halk arasındaki kopukluk eklenecektir. Bu kopukluk aslında Petro’nun reformlarıyla başlamıştı. Çar’ın Devleti modernize etmeyi amaçlayan tüm çabalarına rağmen eski Moskova geleneğinin varlığını ülkenin başka bölgelerinde sürdürmeyi başardığı görülür. Öyle ki, Saint Petersburg²⁰ ve Moskova yaşayan insanlar ile Rusya’nın diğer bölgelerindeki insanların karşısında duran devlet, sanki aynı değildir. Bu iki başkent ile bazı önemli şehirlerindeki insanlar Avrupa’dakilere benzeyen bir devlet ile muhatap olurlarken, diğer bölgelerdeki insanlar hala Moskova geleneğini yaşamaktaydı.²¹

Pugaçev (1773–1775) örneğinde olduğu gibi, kimi zaman kendisini ayaklanmalar biçiminde gösteren devlet ile halk arasındaki kopukluk, Rus entelijensiyası arasında da bu durumu sorunsallaştıran çeşitli fikirlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle II. Aleksander dönemde Rus entelijensiyasının farklı bir görünüm kazandığı görülür. Bu dönemde, Petro döneminin aksine, artık iktidar ile seçkinler arasındaki birliktelik de son bulacaktır. Bunu, II. Katherina ve I. Nikolay’ın soyluları zayıflatarak eğitim yoluyla yeni seçkinler yaratmayı amaçlayan politikalarının bir sonucu olarak görmek de mümkündür. Bu politi-

18 Bilindiği üzere Petro, Kilise’yi kendi projelerinin önünde duran bir engel olarak görmekte ve onun muhafazakâr, cahil ve maddî çıkarlarla bağlanmış bir yapı olduğunu düşünmekteydi. Petro için Kilise, halkın zihninden sökülmeye çalışıldığı eski Rusya’nın bir sembolüydü. Bu nedenle Çar, Kilise’nin devlet içerisindeki rolünü önemli ölçüde daraltmaya karar vermiş ve 1721 yılında, Kilise’ye yeni bir teşkilat yapısı verecek olan reformunu gerçekleştirmişti. Bir devrim niteliği taşıyan bu reform ile Patriklik kaldırılmış ve onun yerine, Devlet çerçevesi içinde iş gören bir daire veya bir çeşit din işleri bakanlığı olan Sen Sinod oluşturulmuştu. Oysa daha önceki dönemlerde Çar ile Patrik eşit ağırlığa sahip otoriteler olarak kabul görmekteydi. 1721’den itibaren artık tek bir otorite kalmıştı, o da hükümdardı. Bu, aynı zamanda Bizans ya da Moskova geleneğinden de bir kopma anlamına gelmekteydi. *A.g.e.*, ss. 119–120.

19 Alexander Koyré, *19. Yüzyıl Başlarında Rusya’da Batıcılık, Ulusçuluk ve Felsefe*, (Çev. İzzet Tanju), İstanbul: Belge Yayınları, 1994, s. 126.

20 Petro’nun modernleşme yolundaki kararlılığının en önemli göstergelerinden biri de Petersburg şehrinin yapılması ve başkent buraya taşınmasıdır. Bu, tamamıyla eski Rusya’dan kopuşun bir işareti olarak görülebilir. Petro, bu şehrin inşasının yalnızca Rusya’yı geçmişinden koparmakla kalmayacağını, aynı zamanda ülkesini Asya’nın tarihsel ağırlıklarından da kurtaracağını düşünmekteydi. Böylece, kalıcı olarak Avrupa’ya doğru bir adım atılmış olacaktı.

d’Encausse, age., s. 122.

21 *A.g.e.*, ss. 104–117.

Görüş

Akademik
Bakış

47

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

kalarla birlikte, ülkede soylular dışında yeni seçkinler ortaya çıkmış ve bunun bir neticesi olarak, seçkinler ile iktidar arasındaki geleneksel bağ kopmuştur. Yeni seçkinlerin genelde iktidardan ve politikadan uzak durduğu, politika ile ilgilenseler bile devlete ve hükümete muhalefeti, politika ile özdeşleştirdikleri görülür. Bu durum, entelijensiya olarak adlandırılan yeni seçkinlerin gelişmesiyle birlikte daha da ciddileşecektir. Farklı kesimlerden ve fikirlerden oluşan entelijensiyanın yerleşik sistem karşısında bir bakıma ret cephesi hâlini aldığı görülür. Dahası, entelijensiya zamanla bir fikir kümeleşmesi olmanın da ötesine geçecek; farklı ortamlara yayılıp, daha da radikalleşen bir ideolojik topluluk hâline dönüşecektir. Bunun bir yansıması olarak iktidar, artık yalnızca daha önceden olduğu gibi toplumdaki tecrit edilmiş olarak kalmıyor, aynı zamanda toplumla arasında köprü işlevi görmesi gereken bu kültür dünyasından da soyutlanmış oluyordu.²² Böylelikle, halkın elitlerle ve devletle olan ilişkilerindeki kopukluğa bir de devlet ile elitler arasındaki kopuş ekleniyordu.

Devlet ile ilişkisi bozulan ve giderek daha da radikalleşen entelijensiyanın en azından bir bölümü, ülkenin içinde bulunduğu durumdan halka zorla dayatıldığını ileri sürdükleri modernleşmeyi sorumlu tutmaya başlamıştır. Aslında bu, modernleşmenin toplumlar ve özellikle de geç modernleşen toplumlar üzerinde yaratmış olduğu sarsıcı etkilerin doğal bir sonucudur. İlgili toplum bünyesinde o döneme değin varlığını sürdürmüş olan kültürel kalıplar ve kurumlar üzerinde yıkıcı etkiler yaratan bir süreç olarak modernleşme, doğal olarak çeşitli kültürel tepkileri de beraberinde getirebilmektedir.²³ Modernleşme ve dolayısıyla Batılılaşmaya karşı duyulan hoşnutsuzluktan kaynaklanan bu tepkiler, neredeyse tüm Batı-dışı toplumlarda görülmektedir. Zira modernleşme bu toplumlarda daha ziyade bir aktarım şeklinde olmakta ve ontolojik değil, epistemolojik bir temelde inşa edilmektedir.²⁴ Modernleşmeye verilebilecek en temel ideolojik tepkiler ise onu bir kurtarıcı olarak gören yaklaşım ile ne pahasına olursa olsun karşı konulması gereken insanlık dışı bir baskı aracı olarak gören anlayıştır.²⁵ Bunlardan ilkinin modernleşmeci ya da Batıcı, ikincisinin ise modernleşme karşıtı ya da gelenekçi görüşler biçiminde ifade etmek mümkündür.

22 *A.g.e.*, ss. 168–169.

23 İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, (8. Bas.), Ufuk Kitapları, İstanbul, 2004, s. 14.

24 Sarıbay, *agm.*, ss. 8–9, 304.

25 Peter L. Berger, Brigitte Berger and Hansfried Kellner, *Modernleşme ve Bilinç*, (Çev. Cevdet Cerit), İstanbul: Pınar Yayınları, 1985, s. 176.

Modernleşme karşıtı görüşler geleneksel sembollerin bir anlamda yeniden onaylanıp, sunulması yoluna gitmektedirler. Modernleşme karşıtı ideolojilerin aşırı uçları, gelenekler açısından kutsal ve insanlık açısından değerli olan her şey için çarpışır ve modernleşmeye bu nedenle itiraz ederler.²⁶ Batı-dışı toplumlarda görülen bu yerlici nitelikteki tepkilerin bir bölümü, kendilerini Batı ile hesaplaşma biçiminde sunmakta ya da bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Çünkü “modernizm ve onun kültürel coğrafyasını deyimleyen Batı ile hesaplaşmak, yerliliği biçimlendiren esaslı bir âmidir”. Yerlici hareketlerin entelektüelleşmiş biçimi olan yerlici kültüralizm ise alt düzey ve basit bir yerlilikten farklı olarak, üst kültürün dil ve bağlamı ile ilintilidir. Dolayısıyla yerlici kültüralizm ile yerlici hareketler arasında çoğu zaman bir uyum yerine, gerilim söz konusu olabilmektedir. Her zaman mevcut otoriteye karşı bir muhalefet şeklinde ortaya çıkmaya bile, Rusya örneğinde yerlici kültüralizmin muhalif bir hâl almıştır. Rus yerlici kültüralizmi; geçmişi, gelenekleri ve mistik bir havaya sokulmuş olan kültürü ön plana çıkaran eleştirel bir bakış açısına sahiptir.²⁷

Modernleşmeye karşı verilen tepkilerin en güçlüsü ise şüphesiz ki milliyetçiliktir. Her ne kadar millet ve millî devlet düşüncesinden doğan milliyetçilik, gerçekte Batı yaratısı bir şey olsa da özellikle Üçüncü Dünya’da milliyetçilik, Batı karşıtı bir ideoloji hâline dönüşmüştür. Bu haliyle milliyetçilik, bünyesinde sürekli bir şekilde modernleşme karşıtı güçleri barındıran bir ideoloji durumundadır.²⁸ Bu nedenle çalışmada, öncelikle Rus milliyetçiliğinin ele alınması uygun görülmüştür. Daha sonra, çağdaş Rus düşüncesinin gelişimi ve Batı karşıtlığı fikrinin oluşumu incelenecektir. Çalışmanın son kısmı ise içinde Batı karşıtlığı fikrinin önemli bir yer tuttuğu ideolojilere ayrılmıştır. Bu çerçevede ele alınacak ideolojileri, Rus dış politikasını da etkilemiş olan Slavofilizm, Avrasyacılık ve Marksizm biçiminde sıralamak mümkündür.

26 Ancak hemen belirtmek gerekir ki, günümüzde yerlici-gelenekçi kategoride görebileceğimiz tepkiler modernliğe karşı doğrudan ve şiddetli bir muhalefet şeklinde karşımıza çıkmamaktadır. Bu hareketlerde temel kaygı, daha ziyade yaşamın geleneksel sembollerini ve desenlerini koruyarak, modernleşme ile gelişmeyi harmanlamaktır. Yani, bu tür tepkiler bir anlamda kontrollüdür ve modernleşmenin anı etkilerini geleneksel olanlarla sentezlemeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla buradaki asıl gaye, bir bakıma millî geleneklerin devam ettirilmesidir. Bir gelenekçi, geleneklerin her türlüşünü, hem de yalnızca bireysel alanda değil, aynı zamanda toplumsal alanda da sürdürmeyi amaçlar. Bu bakış açısına göre politika ve yasal kuruluşlar da geleneksel motiflerini korumalı ve devam ettirmelidir. *A.g.e.*, ss. 179-181.

27 Süleyman Seyfi Öğün, “Yerlici Kültüralizm: Kıyaslamalı Bir Değerlendirme”, *Cogito*, Sayı 21, 1999, ss. 103-114.

28 Berger vd., *a.g.e.*, s. 185.

Romantik ve Batı Karşıtı Bir Düşünce Biçimi Olarak Rus Milliyetçiliği

Doğası gereği muğlâk ve kuramsal açıdan tartışmalı bir kavram olan milliyetçiliğin²⁹, ana hatlarıyla üç temel varsayıma dayandığı söylenebilir. Buna göre, öncelikle ortada belirgin ve kendine has bir ulus vardır, onun diğer tüm çıkar ve değerlerden üstün olan çıkarları ve değerleri bulunmaktadır ve bu ulus, mümkün olduğunca bağımsız olmalıdır.³⁰ Bir ideoloji olarak ele alındığındaysa milliyetçilik, bir çeşit meşrulaştırma ve seferber etme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu seferberlik çağrısı ise ideolojik bir düşman, yozlaşan dünya, tahammül edilemez baskılar ve hakarete uğranıldığı için aidiyetin acilen ifade edilmesi gibi tehditlere dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, tüm milliyetçiliklerin aslında bir iç ve dış düşman gösterme, tarihi kendi işine geldiği şekilde yorumlama ve propaganda aracılığıyla kitleleri seferber etme gibi amaçlar güttüğü söylenebilir.³¹ Milliyetçiliği bir takım özel işlevler yüklenmiş bir ideoloji olarak değil de bir düşünce biçimi olarak ele aldığımızda ise aslında tek bir milliyetçilik tipinden bahsetmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

29 Milliyetçilik kavramına yönelik kuramsal tartışmalarda, biri modernist diğer ilköç olmak üzere iki ana eğilimden bahsetmek mümkündür. Modernist yaklaşım, genel olarak millet ve milliyetçilik kavramlarını son birkaç yüzyıla ait kavramlar olarak görmektedir. Bu bağlamda, ilgili kavramların kapitalizm, sanayileşme ve merkezi devletin kurulması gibi modern süreçlerle ilişkilendirilmesi ya da onların bir ürün olarak görülmesi söz konusudur. Kendi içinde farklı eğilimleri barındırmasına karşın, bu kategoride yer alan kuramların ortak paydası, milleti tamamen modern bir yapı olarak görmeleridir. Örneğin Gellner, milliyetçiliğin modern çağa özgü ve sanayi devrimiyle ilişkilendirilmesi gereken bir olgu olduğu kanaatindedir. Ona göre insanlık tarihinin büyük bölümünde siyasî örgütlenmeler, milliyetçi ilkelere göre şekillenmemiştir. Yani, milliyetçilik bir anlamda 'icat edilmiş' ya da 'keşfedilmiş' bir şeydir. Modernist çizgide yer alan bir başka düşünür olan Hobsbawm ise milletleri ve milliyetçiliği siyasî çıkarlarla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Hobsbawm'a göre millet, ne aslı ne de değişmez bir toplumsal birim olmayıp, yakın döneme ait bir kavramdır. Yani, milletin ve onunla bağlantılı her şeyin temel karakteristiği, modernliğidir. Yine modernist yorumun temsilcilerinden biri olan Anderson'a göre milletler 'hayal edilmiş', 'tasarlanmış' birer siyasal topluluk ya da cemaattir. Milliyetçiliğin modernist yorumunun aksine, ilköç milliyetçilik anlayışında milletler doğal ve eski çağlardan beri var olan yapılar olarak görülür. Yani milliyetçilik, modernleşme süreçleriyle ilişkili ve dolayısıyla daha yakın bir zamanın ürünü olan bir şey değildir. Modernist ve ilköç milliyetçilik yorumlarının dışında, üçüncü bir yol olarak karşımıza çıkan etno-sembolcü yaklaşım ise aslında ilköç milliyetçilik anlayışına yakındır. Bu yaklaşıma göre, modern milliyetçilikler geçmiş etnik topluluklar dikkate alınmadan anlaşılamaz. Zira etnik bileşen birçok topluluğun temelini oluşturur. Milletin kim olduğu sorusunun yanıtı da milletlerin etnik kökenlerinde aranmalıdır. Millet kavramından ne anladığımızı bağlı olarak, aslında milletlerin kökeni modern öncesi dönemlere değin götürmek mümkündür. Modern olan ise bir ideoloji ve bir dil olarak 18. yüzyılın sonlarına doğru siyasî arenada ortaya çıkan milliyetçiliktir. Detaylı bilgi için bkz. Umut Özkırıklı, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999; Süleyman Seyfi Öğün, *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, İstanbul: Alfa, 2000; E.J. Hobsbawm, *1870'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, (2.Bas.), (Çev. Osman Akınbay), İstanbul: Ayrıntı, 1995, ss. 24-29; Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (Çev. İskender Savaşır), İstanbul: Metis, 1993, ss. 20-21.

30 Jean Leca, "Neden Söz Ediyoruz?", *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Jean Leca (Haz.), (Çev. Siren İdemmen), İstanbul: Metis, 1998, s. 15.

31 Gil Delanno, "Milliyetçili ve Ideolojik Kataliz", *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Jean Leca (Haz.), (Çev. Siren İdemmen), İstanbul: Metis, 1998, ss. 32-33.

Kuramsal açıdan bakıldığında, bazen milliyetçilik ile siyasal toplum türleri arasında da bir ilişki kurulmaya çalışıldığı, dolayısıyla milliyetçilik türlerinin bu biçimde açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Örneğin Lecca, toplum türlerinden hareketle üç farklı milliyetçilik biçiminden bahsedebileceğini söylemektedir. Buna göre, ilk tip milliyetçilik İngiltere ve Amerika'da olduğu gibi bireyci, çoğulcu, özgürlükçü ve evrenselci milliyetçiliktir. İkinci tip milliyetçilik ise Almanya ve Rusya örneğinde olduğu gibi, Batıya karşı ortak bir hınçtan doğan ve yapısı itibarıyla kolektivist, organik ve etnik olan milliyetçiliktir. Bu milliyetçilik türlerinden ilki, bireysel yurttaşlığı ve yurtseverliği geliştirirken; ikincisi, etnikliği ve tâbî olmayı önemsemektedir. Üçüncü tip milliyetçilik ise bir anlamda ilk iki tipin karışımı olan, melez nitelikteki Fransız milliyetçiliğidir.³² Benzer bir yaklaşımı, milliyetçilik biçimlerini Doğu ve Batı tipi milliyetçilik şeklinde kategorize eden Kohn'da da görmek mümkündür. Burada da yine siyasal toplum türleri ile milliyetçilik arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Buna göre, milliyetçilik genel manada isteğe bağlı-Batı tipi milliyetçilik ve organik-Doğu tipi milliyetçilik olmak üzere ikiye ayrılır. Kohn'a göre, milleti ortak bir ülkede aynı yönetim ve yasalar altında yaşamakta olan insanların birliği ve kurumsallığı olarak gören rasyonel millet kavramı İngiltere, Fransa ve Amerika'da ortaya çıkmıştır. Bu durum, büyük oranda 18. yüzyıl ortalarında bu devletlerde iktidarı ele geçiren orta sınıfın bir ürünüydü. Buna karşın, Doğu Avrupa'da böylesi bir orta sınıf gelişmemişti. Orada milliyetçiliğin ve Napolyon'a karşı direnişin başını çekenler, genellikle entelektüellerdi. İktidardan dışlanmış ve sayıları az olan bu entelektüellerin milliyetçiliği, kaçınılmaz olarak keskin ve otoriterdi. Bunlar, milleti mistik bir ruh ve misyona sahip bir bütün olarak görmekteydi.³³

Kohn'un milliyetçilik türlerine ilişkin rasyonel-organik biçimindeki bu felsefî ayrımı, mevcut eleştirilere ve eksikliklerine rağmen önemli bir açıklayıcılık kapasitesine sahiptir. Burada, Batı milliyetçiliğinin politik bir oluşumun eseri ve bir millî devlet projesi olarak görülmesi söz konusudur. Oysa Doğu milliyetçiliği, sosyal ve politik koşullar açısından görece olarak geri kalmış bölgelerde, gecikmeli olarak ortaya çıkmış bir milliyetçilik biçimi olarak kabul edilmektedir. Öte yandan Batı milliyetçiliği, temel hareketlendiricisi Rönesans ve Reform hareketleri olan, dış müdahalelerden uzak bir biçimde ve yerli güçlerin eseri olarak ortaya çıkmış bir milliyetçilik türüdür. Aydınlanmanın izlerini taşıyan Batı milliyetçiliğinin aksine, Doğu milliyetçiliği devlet ve iman arasında otoriter bir birlik oluşturmayı hedeflemektedir. Doğu milliyetçiliği, dış kültürel etkilerden de rahatsızlık duymaktadır.³⁴ Bu hâliyle Doğu milliyetçiliğini, bir anlamda Batılı uygulama ve fikirlerin yayılmacılığına maruz kalmış ülkelerin kendi millî kimliklerini yaratma ihtiyacından kaynaklanmış bir şey olarak görmek mümkündür.³⁵

32 Lecca, *a.g.m.*, s. 15.

33 Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, (3. Bas.), İstanbul: İletişim, 2004, s. 131; Özkırıklı, *a.g.e.*, 55.

34 Öğün, *a.g.e.*, ss. 78-79.

35 Lecca, *a.g.m.*, s. 17.

Rus milliyetçiliği, yapılan bu sınıflandırma içerisinde organik-Doğu tipi bir milliyetçilik olarak değerlendirilebilir ve yoğun bir biçimde romantik düşüncenin etkisindedir. Bilindiği üzere, romantizmin milliyetçilik üzerinde önemli etkileri olmuştur. Aslında romantizm genel olarak iki yan anlama sahiptir. Bunlardan ilki Aydınlanmanın rasyonalizmine ve kozmopolitanizmine karşıtlık; ikincisi ise tarihsicilik, yani historisizmdir. Dolayısıyla, romantik düşüncenin öncelikle Aydınlanmanın akıl ve duygu özdeşliğine dayanan ve aklın duygu üzerindeki önceliğini benimseyen kurgusunu reddettiği söylenebilir. Bu haliyle romantizm, modern medeniyetin rasyonalizmini doğru bulmamakta ve tercihini, dinî ve mistik duyguların felsefî ve sanatsal anlatımlarda zengin olduğu Ortaçağ'dan yana kullanmaktadır.³⁶ Romantiklerin mitlere verdiği önem de onları Aydınlanma geleneğinden ayıran bir başka özelliğidir. Çünkü Aydınlanmanın 'batıl' olarak gördüğü mitler, romantizm açısından ibadet ve saygı nesnelere hâline getirilmiştir. Romantik düşünce, duygular ve hayal gücüne de büyük önem vermektedir. Bu bağlamda duygusal bir durum olarak yurtseverlik de insana ait değerler hiyerarşisinin en üstünde konumlandırılır.³⁷ Bu haliyle romantik düşüncenin en çok Alman milliyetçiliği üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Greenfeld'in de belirttiği gibi, Alman milliyetçiliği romantik bir milliyetçiliktir; romantik düşünce, Alman milliyetçiliğinin karakterinde kalıcı izler bırakmıştır.³⁸

Napolyon işgali ve Fransız söyleminin evrenselciliğine tepki biçiminde gelişmiş olan Alman milliyetçiliği, zamanla Batı-dışında modern dünyayı kuran bir akım haline gelmiştir. Aydınlanmanın genel ve soyut kimlikleri yerine yerellik politikası içinde aidiyet, sadakat ve dayanışmanın şartlarını tanımlamaya çalışan romantik milliyetçilik, tanımlanmış ve sınırlandırılmış bir kolektivite olarak ulusu, bir anlamda aşkın bir varlık olarak Aydınlanma bireyinin karşısına çıkarmıştır³⁹. Romantik düşüncenin ve dolayısıyla Alman milliyetçiliğinin bu görünümünün Fichte, Schelling ve Schiller gibi düşünürler aracılığıyla Rusya'da da etkili olduğu görülür. Bilindiği üzere, Alman milliyetçiliği dil, millet ve devlet üçlüsünü birleştiren bir yaklaşıma ve millî toplulukları benzersiz ve kendine özgü oluşumlar olarak gören bir anlayışa sahiptir. Bu düşüncede ulusun, ortak bir dil ve hatta etnik bir gruba doğrudan ait olmaya dayalı bir cemaat olarak görülmesi söz konusudur⁴⁰. Milliyetçiliğin bu yorumu, Rusya'da da kabul görmüştür. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, Batı'nın bu Alman romantik reddiyesi Ruslar tarafından yine aynı argümanlarla ama Almanları da bu reddedilen Batı'ya dâhil ederek benimsenmiştir⁴¹.

36 Edward C. Thaden, "The Beginnings of Romantic Nationalism in Russia", *American Slavic and East European Review*, Vol. 13, No. 4, 1954, s. 500; Ögün, a.g.e., s. 6.

37 Joseph R. Llobera, *Modernliğin Tanrısı: Batı Avrupa'da Milliyetçiliğin Gelişimi*, Ankara: Phoenix, 2007, s. 189.

38 Liah, Greenfeld, "Alman Milliyetçiliğinin Doğuşu", *Doğu-Batı*, Yıl 10, Sayı 39, 2006-07, s. 33.

39 Nazlı İrem, "Aydınlanma ve Sınırlılık Siyaseti olarak Ulus Devlet Modernliği", *Doğu-Batı*, Yıl 10, Sayı 39, 2006-07, ss. 173-75.

40 Christophe Jaffrelot, "Bazı Ulus Teorileri", *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Jean Leca (Haz.), (Çev. Siren İdemen), İstanbul: Metis, 1998, s. 54; Özkırımlı, a.g.e., s. 35.

41 Kohn, *The Mind of...*, s. 9.

Romantik düşüncenin Rus milliyetçiliği üzerinde derin etkileri olmuştur. Öyle ki, Koyré'ye göre Rusya'da milliyetçiliğe giden yolu romantik düşünce açmıştır. Bilim ve siyaset hayatının olmadığı bir ülkede, Rus düşüncesini en çok uğraştıran sorunlar ise sanat ve tarih olmuştur. Romantik felsefenin Rusya'da etkili olmasının ise çeşitli nedenleri bulunmaktaydı. Felsefi ve estetik romantizmin ulus ilkesine metafizik bir değer veriyor olması; ulusal bir sanat, ulusal bir edebiyat, ulusal bir felsefe yaratmak gibi özlemlere gerekçeler sunuyor olması bu bağlamda önemlidir. 1840'lı yıllara gelindiğinde, romantik düşüncenin Rusya'da giderek güçlendiği görülür. İdealist ve milliyetçi olan bu akım, her halkın bir kendi özü ve düşünüşü olduğunu ve bunların her halkın özgün uygarlığında dile geldiğini söylemekteydi.⁴² Aslına bakılırsa, romantik milliyetçiliğin muhtemelen en önemli yanı da bir ulusun veya insanın 'ulusal' teklifiğine ve kendine özgü tarihsel gelişimine dair bu yorumudur.⁴³ Ancak hemen belirtmek gerekir ki, özellikle 18. yüzyıl sonrası Rusya'sının milliyetçiliği, bu ülkenin Batı ile kurmuş olduğu karmaşık ilişkilerinden de ayrı düşünülmez.

Batıdan geri kalmaya dair genel bir duygu, özellikle geç 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl Rusya'sında milliyetçiliğinin en önemli uyarıcısı ve şekillendiricisi olmuştur. Başlangıçta, bu geri kalmışlığı bir derece farklı olarak gören ve bunun kapatılabileceğine inanan Rus aydını, daha sonra milliyetçilik içgüdüsünün de etkisiyle, romantik ve idealist bir metafiziki düşünceye yönelmiştir. Bunun neticesinde Rus milliyetçi içgüdüsünün giderek daha bilinçli bir milliyetçiliğe dönüşmesi söz konusu olmuştur. Bu dönemin milliyetçileri, kendilerini Batı'nın temsil ettiklerine karşı olmayla tanımlamaktaydılar. Fransız, Alman ya da Polonyalıların kibar ve aristokratik tavırlarına karşı, Russofil diyebileceğimiz bu kesimler, köylü dünyeviliğini ve doğallığını ön plana çıkarmaktaydı.⁴⁴ Romantik düşünceyle de uyumlu olan bu yaklaşım, medeniyet tarafından yozlaştırılmış insanların sıradanlığına bir övgü niteliğindedir.⁴⁵ Bununla birlikte, tüm Batı karşıtlıklarına rağmen Russofillerin de aslında Batı Avrupa erdem kategorilerini seçtiği söylenebilir. Bunları Rus karakteristiği ile dolduran Russofiller, bu yolla Rusya'yı 'çökmüş' Batıdan daha 'medenî' bir hâle getirmiş oluyordular. Dolayısıyla bu şekilde Rusların Bizans/Tatar 'geri kalmışlığı' bir bakıma 'aç göz-lü' ve 'militarist' Batı'dan daha 'gelişmiş' ve 'ilerici' bir hâl almış oluyordu.⁴⁶

Tarihin bu şekilde çarpıtılmasının en açık izlerini, romantik Rus milliyetçiliğinin yoğun etkisi altında kalan Rus tarih tahayyülünde görmek mümkündür. Aslında bu anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü milliyetçi düşünce, bildiği üzere, çağının ruhunu yansıttığı kadar eski motif, tahayyül ve fikirlerle de ilintilidir.⁴⁷ Öte yandan, milliyetçi tarih anlayışında eskiden bir kopuş ol-

42 Koyré, *a.g.e.*, ss. 87-99, 135.

43 Thaden, *a.g.m.*, s. 502.

44 Koyré, *a.g.e.*, s. 136; Stein, *agm.*, ss. 404-405.

45 Thaden, *a.g.m.*, s. 500.

46 Stein, *a.g.m.*, ss. 405-408.

47 A. Smith, *a.g.e.*, s. 118.

Geri

Akademik
Bakış

53

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

duğu düşüncesi de zaten reddedilmektedir. Çünkü bir milletin geçmişı, onun geleceğini hazırlamaktadır; geçmiş olmazsa, gelecek de olmaz. Bu nedenle, Rusya'daki yerlici-milliyetçi hareketler de tıpkı dünyanın geri kalanında olduğu gibi, geçmiş ve gelenekleri ön plana çıkaran bir anlayışa sahiptir. Milliyetçi tarih okuyuşunda gelenekten kopuk, düz çizgisel bir tarihsel ilerleyişin olabirlirliği reddedilir. Büyük oranda efsanevi olan bu milliyetçi tarih anlayışı, tarihi bir yandan milletlerin tarihine indirgerken, diğer yandan karşılıklı etkileşim ve benzerlikleri reddeder; zıtlıklar ve eşitsizlikler üzerinde durur. Milliyetçiler, mensubu oldukları milletlerin tarih kadar eski oldukları iddiasındadırlar. Bir milletin tarihî ne kadar eskiye götürülebilirse, o millet o kadar muteber olacaktır. Kısacası, burada kökler ve köklerin ne kadar derinde olduğu son derece önemlidir.⁴⁸ İşte bu durum, çoğu zaman tarihin yeniden yorumlanması sonucunu doğuran bir çabayı da beraberinde getirir. Elbette bu çaba içerisinde, yukarıda da belirtildiği üzere, üstünlük duygusunu pekiştirecek bir 'altınçağ'ın icat edilmesi de bulunmaktadır. Altın çağ arayışı, 'öteki' tarafından tehdit edildiği söylenen 'kendi' kültürünü yenileme ve yeniden biçimlendirme açısından da önemlidir. Bir anlamda, yeniden yorumlanan tarih aracılığıyla, 'öteki' karşısında kendi özüne bir üstünlük kazandırılması imkânı yaratılmış olur.⁴⁹

Rusların 'altın çağ' iddiaları ise 15. yüzyıl öncesine dayanmaktadır. O dönem Rusyası'nın bir "gerçek demokrasi, eşitlik, refah ve mutluluk ülkesi" olduğu ve onun yeniden canlandırılması gerektiği yönündeki iddialar, bir altın çağ arayışının en açık örneğidir.⁵⁰ Yine Karamzin'in Moğol istilasını öncesi dönem Rusyasını Ortaçağ Avrupası'nın üzerinde bir dünya olarak gören bakış açısı da bu bakımdan önemlidir.⁵¹ Oysa tüm bu 'üstünlük' iddiası nesnel tarih açısından son derece tartışmalı bir durumdur. Bilindiği üzere, 1000–1500 yılları arası dönem gerçekte steplerin, özellikle de Türkler ve Moğolların hâkimiyetinde geçmiştir.⁵² Rus İmparatorluğu'nun büyük bir güç statüsüne ulaşması ise ancak 18. ve 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. 16. yüzyılda bile Moskova Devleti, henüz güneye ve doğuya doğru bir yayılma çabası içerisindeydi.⁵³

Görüş

Akademik
Bakış

54

Cilt 4 Sayı 7
Kış 201048 Öğün, *a.g.e.*, ss. 22-24, 105.49 Jaffrelot, *a.g.m.*, s. 69.50 Ortaylı, *a.g.e.*, 15.51 Thaden, *a.g.m.*, s. 514.52 Oral Sander, *Siyasi Tarih: Akçağlardan 1918'e*, (8. Bas.), Ankara: İmge, 2000, s. 48.53 Holden, *a.g.e.*, s. 23.

Gerçekle pek de örtüşmeyen bu şanlı tarih kurgusu⁵⁴, romantizmin aydınlanma geleneğine karşı çıkan tarih anlayışının izlerini taşır. Burada önemli olan şey, geçmiş ve geçmişin hatıralarıdır. Buna göre, geçmiş yalnızca bilgi edinmek değildir; aynı zamanda içerisinde en yüce ve en değerli idealleri de barındıran bir kaynaktır. Buna karşın gelecek, romantik tarih anlayışında pek de önemsenen bir husus olmamıştır.⁵⁵

Çağdaş Rus Düşüncesinin Gelişimi ve Batıcılık

Bilindiği üzere, çağdaş Rus düşüncesinin ve entelektüel hayatının gelişiminde 19. yüzyıl önemli bir yere sahiptir. Büyük bir bölümü Batılılaşmış ve Batı'ya dönük bir tutum içerisinde olan dönemin Rus aydınlarının, Rusya'yı Avrupa'nın problemleri bağlamında ele aldıkları ve bunu yaparken de yine Batılı görüş ve düşüncelerden yararlandıkları görülmektedir. Dolayısıyla, Rusların bu dönemde fikrî anlamda Avrupa'nın edimlerini kullandıkları ve bir bakıma, onun tecrübelerinden yararlandıkları iddia edilebilir. Bu açıdan bakıldığında, Batı'nın entelektüel ve kültürel etkisinin Rus sosyal düşüncesinin ortaya çıkışında bir çeşit katalizör işlevi gördüğü söylenebilir. Batılı fikirlerin Rusya'da etkili olmaya başlaması ise aslında başta Napolyon savaşları olmak üzere, bu ülkenin Batı Avrupa ile sıkı ilişkiler kurmasına yol açan tarihî gelişmelerin doğal bir sonucudur.⁵⁶ Bu dönemde 'Rusya'nın geleceği' meselesinin Rus seçkinleri arasındaki en önemli tartışma konusu olduğu görülmektedir. Cevap aranan sorular ise Rusya'nın nasıl değişeceği, gelecekteki yerinin neresi olacağı ve nasıl bir gelişim göstereceğidir. Söz konusu dönem boyunca, hem seçkinlerin hem de Rus halkının kendilerine sordukları soruların neredeyse tamamı, ulusal kimlikleriyle ilgilidir. Bu sorulara cevap arayan Rusların, kendi durumlarına daha ilerideki ülkelerin perspektiflerinden bakmak ve bu ülkelerin kuramsal kavrayış yöntemlerini kullanmak gibi bir olanağa sahip olduğu söylenebilir. Yani Ruslar, bir bakıma bu dönemde "geri kalmışlığın ayrıcalığına" sahiptirler. Rus entelektüellerinin, başlangıçta kendilerine somut ve tutarlı bir yol sunaca-

54 Aslına bakılırsa, tarihin çeşitli biçimlerde kurgulanarak yeniden ele alınmasını yalnızca Rus milliyetçi düşüncesinin bir ürünü olarak görmek doğru olmayacaktır. Bu durum Rus tarih yazımının, özellikle de resmî tarih anlayışının genel karakteristiği halini almıştır. Bu noktaya dikkat çeken Saunders'a göre 19. ve 20. yüzyıl Rusyası'nda tarih yazımı üç ana politik ilham kaynağına sahiptir. Bunlardan ilki devlet mekanizmasını, ikincisi köylü komününü ve üçüncüsü ise Bolşevikleriyüceltir. Dolayısıyla ilkinde devlete sadakat (gosudarstvennost), ikincisinde bütün halk (narodnost) ve üçüncüsünde ise komünist parti (partiinst) olarak ifade edilebilecek soyut kavramlar ön plana çıkmaktadır. 1800–1850 dönemi Rusyası devletçi tarihçiliğin kaynağı iken, 1850–1900 döneminde popülist yönelimin gelişimi söz konusu olmuştur. 20. yüzyıl da ise parti tarihine vurgunun yükseldiği görülür. Ancak hemen belirtelim ki, devletçi (statist) ve popülist eğilimler aslında Bolşevizm döneminde de varlığını koruyabilmiştir. Görüldüğü üzere, 1800'lerden itibaren Rus tarihçiliği ya devlete, ya halka ya da partiye sadakat göstererek gelişmiştir. Bkz.: David Saunders, "The Political Ideas of Russian Historians", *The Historical Journal*, Vol. 27, No. 3, 1984, ss. 757, 771.

55 Llobera, *a.g.e.*, ss. 187–188.

56 Thaden, *a.g.m.*, s. 502; Andrzej Walicki, "Russian Social Thought: An Introduction to the Intellectual History of Nineteenth-Century Russia", *Russian Review*, Vol. 36, No. 1, 1977, s. 1.

Gazi

Akademik
Bakış

55

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

ğını düşündükleri Alman romantik felsefesinden ve özellikle de Schelling'den yoğun bir biçimde etkilendikleri görülmektedir. Söz konusu etki, Rus entelektüellerini kendi milletlerinin yapısını ve özgüllüklerini sorgulamaya itmiştir.⁵⁷

Ancak hemen belirtelim ki, yaşadıkları siyasî baskılar, geri kalmışlığın yaratmış olduğu acil çözüm bekleyen sorunlar ve bunların neden olduğu acı gibi nedenlerden ötürü dönemin Rus entelektüelleri hemen sonuç yaratmayacak nitelikteki konularla yeterince ilgilenememiştir. Dolayısıyla, felsefenin ontoloji ve epistemoloji gibi geleneksel konuları belli bir dereceye değin göz ardı edilmiş; ahlâk felsefesi, tarihî-felsefî sorunlar, siyasal ve dinsel konular gibi meselelere daha fazla ilgi gösterilmiştir.⁵⁸ Stammeler bu durumu, Rusya'nın Batı ve Orta Avrupa'daki diğer uluslardan daha uzunca bir süre "Ortaçağ'a ait" ruhsal durumunu koruduğu biçiminde ifade etmektedir. Stammeler'e göre Rus düşünce biçimi Doğu Ortodoksluğu etrafında dönen ve ağırlıklı olarak din eksenli bir yaklaşıma sahiptir. Bu nedenle Rus düşüncesi epistemolojik olmaktan ziyade ontolojiktir ve deneye dayalı-eleştirel değil, varoluşsaldır. Her zaman için bir mutlakiyet arayışı içinde olduğundan ötürü, içinde rölativizme pek yer vermemektedir.⁵⁹

Avrupa uygarlığının Rusya'ya sızması ile birlikte, aslında iki sorunun iyice belirginleştiği de görülmektedir. Bunlardan ilki "Rusya ile Batı", "Rusya ile Avrupa", "ulusal varlık ile Batı uygarlığı" arasındaki ilişkiler sorunudur. İkinci sorun ise yukarıda ele alınan seçkinler ile yığın, entelijensiya ile halk arasındaki ilişkilerdir.⁶⁰ İlk sorun, Rus düşünce hayatında derin bölünmelere ve tartışmalara yol açan bir süreci de beraberinde getirmiştir. Rusya'nın Batı'ya mı yoksa Doğu'ya mı ait olduğuna dair sorular etrafında yürütülen ve bir bakıma, kimlik ve kültür konularına ilişkin olan bu tartışmalar neticesinde Rus entelijensiyası, başlangıçta Batıcılar ve Slavofiller olarak ikiye ayrılacaktır.⁶¹ Wehrschutz'un deyişiyle, Rusya'yı anaları gibi seven Slavofiller ile çocukları gibi seven Batıcılar arasındaki bu çekişme, çağdaş Rus düşüncesini şekillendirmiştir.⁶² Bu iki düşünce arasındaki ayrışma, 1840'lı yılların ortalarından itibaren daha da netleşecektir. Lavrin, bu ayrışmayı Büyük Petro'nun reformlarının ardından kaçınılmaz bir hâl alan Rus bilincindeki dikotominin ya da derin kırılmanın bir yansıması olarak görmektedir. Ona göre Rusya, tıpkı Janus gibi, hep iki yüze sahip olmuştur. Bunlardan biri Batı'ya bakarken, diğeri Batı'ya olduğu kadar olmasa bile Doğu'ya ve daha ziyade kendi ulusal ve kültürel karakterine bakmaktadır.⁶³

57 Walicki, 1987, s. xv; Thaden, *a.g.m.*, s. 502.

58 Walicki, 1987, s. xiii.

59 Stammeler, 1960, s. 257.

60 Koyré, *a.g.e.*, s. 10.

61 d'Encausse, *a.g.e.*, s. 171; George C. Guins, "East and West in Soviet Ideology", *Russian Review*, Vol. 8, No. 4, 1949, s. 273.

62 Christian F. Wehrschutz, "Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık", *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.), İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1998, s. 24.

63 Janko Lavrin, "Vladimir Soloviev and Slavophilism", *Russian Review*, Vol. 20, No. 1, 1961, s. 11.

Rusya'nın Batı'ya bakan yüzünü temsil eden Batıcılar, burayı ait olunması gereken bir dünya olarak görmektedirler. Bu nedenle, kimlik ve kültüre ilişkin tartışmalarda muhafazakârların karşısında yer alırlar ve genel anlamda ilerlemecidirler⁶⁴. Batıcılara göre Rusya tarihî, kültürü, coğrafyası ve ennografyası itibarıyla Asyalı olmaktan ziyade Avrupalıdır. Rusya'nın modernleşme sürecini de destekleyen Batıcılara göre, Büyük Petro reformları bu ülkeye gerçek medeniyetin kapılarını açmıştır. Ülkelerinin çağdaşlaşmasında Batı etkisinin yaratmış olduğu olumlu etkiler üzerinde duran Batıcılar, Avrupa'yı bir 'öğretmen' ve 'eğitici' olarak görmektedirler.⁶⁵ Dolayısıyla onlara göre Rusya'nın kurtuluşu, Batı uygarlığının eksiksiz bir şekilde, tüm düşünce ve kurumlarıyla benimsenmesinden geçmektedir. Buradaki amaç, ulusal kurumların yerine Batılı olanların geçici olarak ikame edilmesi değil, Rus halkını Avrupa evrensel kültürünün fikirleriyle eğiterek, Rus ulusal gelişimini saygı görebileceği süper-nasyonal bir düzeye çıkarılmasıydı.⁶⁶

Batıcıların, fikirsel manada beslendikleri ana kaynak, başlangıçta Fransız siyasi düşüncesiydi.⁶⁷ Avrupa bilimine inanan, anayasal hükümeti onaylayan, düşünce ve basın özgürlüğünü savunan ama aynı zamanda acı çeken ve genelde platonik bir yapıya sahip olan Batıcılar, aslında heterojen bir gruptu. Yani Batıcılık, aslında tek bir birleştirici ideoloji ve toplum felsefesi etrafında toplanmış türdeş bir akım değil; içinde farklı yönlerde gelişme eğilimleri taşıyan gevşek bir birlikteliktir. Batıcılar arasındaki bölünme ise 1860'lı yıllarda başlamıştı. Bu tarihten itibaren, Belinski çizgisindeki radikal demokratlar⁶⁸ halkın çıkarlarını temsile yönelirken; liberal olarak adlandırılan kesimler soyluların konumlarını etkilemeyecek türden ılımlı reformları destekleyecekti. Tarihsel süreç içerisinde dönüşüm geçiren Batıcı görüşlerin bir bölümü ise zamanla materyalizmin ve ateist bir sosyolojinin öğretilerini benimseyeceklerdi.⁶⁹

Batıcılar arasındaki görüş farklılıkları, özellikle Rus tarihî ve kültürüne ilişkin konularla ilgilidir. Bu konulardaki katı görüşleriyle dikkat çeken bazı Batıcılar, "Rusya'yı medeniyet dışı" bir ülke olarak görmekteydiler. Örneğin ilk Batıcılardan biri olarak kabul edilen Chaadayev, Rusya'nın Tanrı tarafından unutulmuş bir ülke olduğunu, geçmişinin ve geleceğinin olmadığını, medeniyete hiçbir katkısının bulunmadığını ve dünyanın moral düzeyinde adeta bir boşluk yarattığını söylemekteydi.⁷⁰ Ona göre Rusya, bu haliyle ne Doğu'ya ne

64 Michael, Florinsky, "Russian Social and Political Thought, 1825-1855", *Russian Review*, Vol. 6, No 2. 1947, ss. 78; Saunders, *a.g.m.*, s. 764.

65 Guins, "East and West in...", ss. 271-273; Helene, Iswolsky, "Vladimir Soloviev and the Western World", *Russian Review*, Vol. 7, No. 1, 1947, s. 16.

66 Florinsky, *a.g.m.*, s. 78.

67 Koyré, *a.g.e.*, s. 12.

68 Özü itibarıyla Batıcı bir düşünür olan Belinski, 1830-40'lı yılların felsefi solu içinde yer almaktaydı ve Walicki'ye göre o bir radikal demokratı. Bkz. Walicki, 1987, ss. 106-110.

69 Walicki, 1987, ss. 123-132; Iswolsky, *agm.*, s. 17.

70 Ö. Göksel İşyar, "Geleneği Rus Klasik Avrasyacı Düşüncesinin Gelişimi ve Temel İlkeleri", *Doğu-Batı*, Yıl 7, Sayı 25, 2003-04, s. 180; Walicki, *agm.*, s. 7.

Görüş

Akademik
Bakış

57

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

de Batı'ya ait bir ülkeydi; tarihsel bir sürekliliği olmadığı gibi, "moral birlik-teliği" de bulunmamaktaydı. Ancak hemen belirtelim ki, çizdiği bu olumsuz resme rağmen Chaadayev'in aynı zamanda Rusya'nın geleceğine ilişkin büyük umutları bulunmaktaydı. Bu umutların kaynağı ise geçmişte değil, Avrupa ile kurulacak yakın işbirliğinde ve onun mirasını paylaşabilmekte gizliydi.⁷¹ Herzen ve Belinski gibi bazı Batıcı düşünürlerin de Chaadayev'in izinden gittiği ve tıpkı onun gibi, Batı'ya ve geleceğe yönelik olumlu düşünceler geliştirdikleri görülür. Ancak onların ilham aldığı Batı, Chaadayev'inkinden farklı olarak, muhafazakâr Avrupa değil, 1848'lerin çalkantılı Avrupa'sı ve onun devrimci eğilimleridir. Oysa ne bir radikal ne de bir devrimci olan Chaadayev, eski Avrupa'nın kültürel hayatına ve Kutsal İttifak'ın Hıristiyan pasifizmine derin bir biçimde bağlılık duymaktaydı.⁷²

Belinski, Petro öncesi dönem Rusya'sının tıpkı muhafazakâr Slavofillerin düşündüğü gibi inanç ve gelenekleriyle birbirlerine sımsıkı bağlanmış bir insanlar topluluğu olduğu kanaatindeydi. Ancak onun buradan hareketle ulaştığı sonuç, Savofillerinkinden oldukça farklıydı. O'na göre bu durum Rusya'da rasyonel düşüncenin ve bireyselliğin doğup, gelişmesine olanak tanımamış ve böylece, toplumun dinamik bir değişim geçirmesini engellemiştir. İşte bu nedenle, Petro reformları çağdaş Rusya'ya ulaşma doğrultusunda atılmış ilk ve en kesin adımlardır. Belinski'ye göre, Büyük Petro'dan önce Rusya yalnızca bir "halk" (narod) idi ama reformların başlattığı değişimle bir "ulus" (natsiia) haline geldi. Ona göre Rusya'nın ihtiyacı olan şeyin inanç ya da mistisizm değil, hukuka ve bireysel haklara saygıydı. Dolayısıyla Belinski ve takipçileri amacı, Büyük Petro'nun 'işini' devam ettirmektir.⁷³ Bir başka Batıcı düşünür olan Herzen ise genç Rus entelektüellerinin rehber olarak Batı'yı gören kısmının devrimci ve rasyonalist kanadına mensuptu. Başlangıçta ılımlı liberal görüşlerini zamanla terk eden Herzen'in, 1840'lardan itibaren sosyalizme ve politik radikalizme doğru kaydığı görülmektedir.⁷⁴

Batıcıların liberal ve demokratik olarak adlandırabileceğimiz kanadında yer alanlar, Sovyetlerin dağılmasının ardından Rusya'da yeniden etkili olmuşlar ve hatta kısa bir süreliğine de olsa iktidarı ele geçirmişlerdir. Demokratik Rusya hareketi ve Gaidar ve Kozyrev gibi isimler aracılığıyla etkili olan günü-

71 Chaadayev'in ilgi duyduğu Batı, aslında 1840'ların demokratik ve liberal Batısı değil, devrim çağı öncesi dönemin aristokratik Batısıydı. Dolayısıyla onun ilham kaynağı 1830 ve 1848 devrimlerinden etkilenmiş olan 'ilerlemeci' Avrupa değil; eski Avrupa ve onun geleneksel özgürlüğüydü. Batı medeniyetinin seküler yönlerini de reddeden Chaadayev'e göre dini unsuru, tarih ve yaşamdaki tek hakiki yol göstericiydi. Bu yönüyle muhafazakâr Slavofillere benzeyen Chaadayev'in bahsettiği dini ruh, onlarınkinden farklı olarak Rus Ortodoksluğunda değil, mezhlepşme ve Reform öncesi dönemin Katolik Batısı'nda ve özellikle de Ortaçağa ait Katolik universalizminde saklıydı. Bkz.:Ö. Göksel İşyar, "Gelenekçi Rus Klasik Avrasyacı Düşüncesinin Gelişimi ve Temel İlkeleri", *Doğu-Batı*, Yıl 7, Sayı 25, 2003-04, s. 180; Walicki, *agm.*, s. 7.

72 Walicki, 1987, s. 80; Kohn, *The Mind of...*, ss. 15, 35.

73 Walicki, 1987, ss. 124-125; Kohn, *The Mind of...*, ss. 116-118.

74 Florinsky, *a.g.m.*, s. 78; Kohn, *The Mind of...*, s. 116.

müz Batıcıları, Soğuk Savaş dönemi boyunca Rusya'nın kendi çıkarlarına aykırı bir biçimde hareket ettiği kanaatindedirler. Onlara göre Rusya, Batı'nın bir parçası olabilmek için gerekli her türlü adımı atmalıydı. Varlığını sürdürebilecek ve ilerici olan tek medeniyet Batı'dır ve Rusya'nın kimliğine yönelik gerçek tehdit de Batı'dan değil, kendi ekonomik geri kalmışlığından ve demokratik olmayan ülkelerle olan ortaklığından kaynaklanmaktadır. Rusya'nın bu tehditle baş edebilmesinin yolu ise Batı tipi kurumlar geliştirmek ve "Batılı medenî uluslar" olarak nitelenen koalisyona katılmaktan geçmektedir.⁷⁵ Buradan da anlaşıldığı üzere, günümüz Batıcıları da tıpkı öncülleri gibi Rusya'yı Hıristiyan medeniyetinden türemiş bir Avrupa ülkesi olarak görmektedirler. Ancak, Rusya'nın nasıl bir Avrupalı olduğu konusu onlar açısından tartışmalıdır. Baranovsky'e göre, bu konuda üç farklı görüşten bahsetmek mümkündür. Buna göre, Rusya'nın "mükemmel olmayan" bir Avrupalı olduğu ve dolayısıyla reformlara ihtiyaç duyduğunu düşünenler, Rusya'nın "çok iyi bir Avrupalı" olduğunu belirtenler ve Rusya'nın Bizans'a dayandığını ve Doğu'dan gelen "diğer Avrupalı" olduğunu savunanlar olmak üzere üç farklı Batıcı yaklaşım dikkat çekmektedir.⁷⁶ Çağdaş Rus düşüncesi içerisinde Batı'yı ve Batılılaşmayı öven tek düşünce biçimi olarak karşımıza çıkan Batıcılığın ardından çalışmada Batı karşıtı görüşleri ile dikkat çeken Slavofilizm, Avrasyacılık ve Marksizm gibi düşünceler ele alınacaktır.

Slavofil Düşünce Ve Karşı Konulması Gereken Bir Dünya Olarak Batı

Başlangıçta Batıcılık olarak bilinen eğilime karşı çıkan bir grup tutucu soylu ideologu nitelendirmek için kullanılan Slavofil terimi, 19. yüzyıl Rusya'sında gelişmiş ve çeşitli aşamalardan geçerek günümüze ulaşmıştır.⁷⁷ Batıcı-reformist düşünceye bütünüyle karşı olan Slavofilere göre Rus tarihinin ahenkli akışı, Büyük Petro reformlarıyla kesintiye uğramıştır.⁷⁸ Bu nedenle Slavofiller, ideallerini Petro öncesi dönemin Rusyası'nda aramaktadırlar.⁷⁹ Dolayısıyla Slavofilleri, Rusya'nın Batılılaşmasına karşı olan ve Petro öncesi Rusyası'nı 'gerçek' Hıristiyan ve Slav ilkelerine dönüş açısından referans olarak gören bir grup olarak nitelendirmek mümkündür.⁸⁰ Slavofilizmin odağındaki asıl mesele de kapsamlı bir tarih felsefesi ışığı altında ele alınan Rusya-Batı Avrupa ilişkileridir.⁸¹ Rusya üzerindeki Avrupa etkisine olumsuz bakan Slavofilere göre Batı medeniyeti, üç hatalı temel üzerine kurulmuştur. Bunlar; ruhanî açıdan Roma Kilisesi'nin

75 Andrei P. Tsygankov, "The Irony of Western Ideas in a Multicultural World: Russian' Intellectuals Engagement With The 'End of History' and 'Clash of Civilizations", *International Studies Review*, No. 5, 2003, s. 56.

76 Aktaran Ö. Göksel İşyar, *Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, İstanbul: Alfa, 2004, ss. 9-10.

77 Dimitry Pospelovsky, "A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas", *Soviet Studies*, Vol. 31, No. 3, 1979, s. 319.

78 Florinsky, *a.g.m.*, s. 79.

79 Janko Lavrin, "Populist and Slavophiles". *Russian Review*, Vol. 21, No. 4, 1962, s. 307

80 Walicki, *a.g.m.*, s. 7.

81 Walicki, 1987, s. 6.

Görüş

Akademik
Bakış

59

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

rasyonalitesi, politik açıdan Roma ve Töton fetihleri, sosyal açıdan ise Roma hukukunun mutlak mülkiyet haklarıdır.⁸² Anlaşıldığı üzere, Slavofillerin kafasında yer alan Rusya-Batı ikilemi politik değil, daha ziyade kültürelidir. Önemli Slavofil düşünürlerden biri olan Kireevsky (1806-1856), Rusya ile Avrupa'yı birbirlerinin anti-tezi olarak görmektedir. Aralarındaki farklılıklar ise kültürel ve felsefi-dinsel zıtlıklardan kaynaklanmaktadır. Krievsky, Rusya ile Batı arasında mukayese yaparken, "Rus olanın" üç belirgin yönüne dikkat çekmektedir. Bunlar; Ortodoks Kilisesi'nin ruhu, gerçek Rus aydınlanmasının özü ve Rus devletin kendine özgü oluşumudur.⁸³

Rusya'da felsefi düşüncenin ilk olarak Slavofiller ile başladığı söylenebilir. Çünkü hayatın ve tarihin Rusya'nın önüne çıkardığı 'büyük düğüm' metafizik bir çözüm, yani kendi özünün ve bilincinin ne olduğu sorusuna bir yanıt arayışları, ilk olarak Slavofiller olmuştur.⁸⁴ Slavofilizmi romantik muhafazakârlığın 'Rus olan' bir biçimi şeklinde tanımlamak da mümkündür.⁸⁵ Rus gelenekleri ve tarihinin ayırt ediciliğine dair besledikleri derin inançları nedeniyle Slavofiller, ülkelerinin geleceğini Batı'da değil, Ortodoks karakterli kendilerine özgü kimliklerinde aramaktadırlar.⁸⁶ Anlaşıldığı üzere din, Slavofil düşüncenin merkezi unsurlarından biridir. Rusya'nın kültür ve kimliğine, dolayısıyla Batı ile ilişkilerine dair yapılan tüm tartışmalarda dinin önemli bir ağırlığı olduğu görülür. Çünkü Slavofillerin zihniyetinde kültür de derin dinî ve ruhanî değerlerden ayrı düşünülmemesi gereken bir olgudur.⁸⁷ Din vurgusu nedeniyle, bu düşünce içerisinde Ortodoks Kilisesi'ne de büyük önem verilmektedir. Kilise'nin Rusya'nın geçmişteki gücünün ve gelecekteki umudunun kaynağı olarak görüldüğü söylenebilir.⁸⁸ Bu nedenle Slavofiller, gerçekleştirilen reformlarla Kilise'nin devlet karşısında düşürüldüğü durumdan⁸⁹ da şikâyetçidirler.

Slavofil düşüncenin zaman içerisinde bazı dönüşümler geçirdiği ve hatta felsefi bir düşünüş biçimi olmaktan çıkarak, bir politika aracı haline geldiği görülür. Bu çerçevede söylenebilecek ilk şey, Slavofilizmin tarihsel süreçte biri

Görüş

82 Kohn, *The Mind of...*, s. 105.83 Bkz. Lavrin, Janko, "Krievsky and the Problem of Culture", *Russian Review*, Vol. 20, No. 2, 1961, ss. 113-115.84 Koyré, *a.g.e.*, 9.

85 Walicki, 1987: 96

86 Kohn, *The Mind of...*, s. 22; Wehrschutz, *a.g.m.*, s. 25.

87 Lavrin, "Krievsky and the...", s. 120.

88 Florinsky, *a.g.m.*, s. 79; Iswolsky, *a.g.m.*, s. 16.89 Bilindiği üzere Moskova'da 1589'da bir Patriklik kurulmuştu. O dönemden itibaren resmi belgeler hem Çar hem de Patrik adına yazılıyor, her iki otorite eşit bir statüde kabul ediliyordu. Böylelikle Kilise ile Devlet'in birleşmesi de sağlanmış oluyordu. Burada din, hem millî bilincin gelişmesinin bir etkeni, hem de hükümdar ile uyrukları arasındaki bağı meşru kılan bir yöntem olmaktadır. Yani, Kilise aslında Rusya'ya siyasî sisteminin ihtiyaç duyduğu ideolojik temeli sunmaktaydı. Ancak, din ile devletin bu denli iç içe geçmiş olmasından rahatsızlık duyan Büyük Petro, 18. yüzyıl'a kadar bu şekilde devam eden ilişkiye son vermiştir. Çar'a göre bu durum, Rusya'yı modern dünyadan geri bırakan ve Rusların bu dünyadan yabancılaşmasına neden olan bir etkenidir. Bkz. d'Encausse, *a.g.e.*, ss. 86-89.

tutucu reformculuk, diğeri Panslavizm olmak üzere iki farklı kola ayrıldığıdır.⁹⁰ Panslavizm de tıpkı üzerine inşa edildiği Slavofil düşünce gibi, aslında Batı karşıtıydı ve Rusya'nın çökmüş Batı'nın yıkıcı etkilerine, özellikle de liberalizm ve soyut hümanizmine karşı korunması gerektiğini savunmaktaydı.⁹¹ Bununla birlikte, Panslavist düşüncenin Slavofilizm'den farklı olarak daha ziyade dış politik bir yönelim olduğu ve geniş bir emperyal vizyona sahip olduğunu belirtmek gerekir. Panslavistler, klâsik Slavofil düşüncenin 'evrensel görev' ya da 'gerçek' Hıristiyan ilkeleri türünden soyut kavramlarını reddetmekteydiler. Onlara göre devletler ve uluslar arasındaki ilişkilerde 'göze göz, dişe diş' kuralı geçerliydi. Slavofil düşünceden Panslavist siyasete geçişin en önemli nedeninin Kırım Savaşı olduğu söylenebilir. Bu savaşın bir sonucu olarak, Rusya'da güney Slavlarının geleceğine yönelik yoğun bir ilginin başladığı görülür.⁹² Zaten Panslavizmin görünürdeki amacı da Slav kavimlerini tek bir çatı altında toplamaktır.⁹³ Elbette böylesi bir birleşme, ancak Rusya tarafından gerçekleştirilebilirdi. Panslavist politikaların asıl hedefi ise hep Osmanlı⁹⁴ ve Habsburg gibi bünyesinde Slav toplumları bulunduran devletler olmuştur. Bu düşüncenin altın çağlarını yaşadığı dönem, 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı yıllarıdır. Bu dönemde, Pan-Slavist düşüncenin 'yurtsever' emperyalizm ile iç içe geçtiği görülür.⁹⁵

Rus Panslavist düşüncesinin ilk ve belki de en sistemli açıklamasını yapan kişi olan N. Danilevskii (1822–1885) klâsik Slavofil düşünceye uzak olmasına rağmen, ondan bazı noktalarda faydalanmıştı. Bilindiği üzere, Slavofilizm devleti 'kaçınılmaz kötülük' olarak gören bir öğretiyi sahipti. Danilevskii, Rusya'nın yöneteceği güçlü bir ekonomik ve askerî federasyonun kurulmasını isteyen bir programa, böylesi bir öğretinin ters düşeceğinin farkındaydı. Bu nedenle, öncelikle Slavofilizmin devlete ilişkin görüşlerini devreden çıkarma yoluna gitmiştir. Evrimin doğal yasaları dışında hiç bir engel tanımayacak olan güçlü bir devlet yaratılmasını savunan Danilevskii, Slav fikrini sağlam temelle-

90 Walicki, 1987, s. 99.

91 Walicki, *a.g.m.*, ss. 32–33.

92 Walicki, 1987, ss. 99–100.

93 Aslında ilk ortaya çıktığı şekliyle Slavofil düşüncede kardeş Slav halklarıyla dayanışma gibi bir duygunun pek olmadığı görülmektedir. Yani, bir düşünce olarak Slavofilizm diğer Slav halklarla pek de ilgili değildi. Rus olmayan Slavlar ve onların geleceğine dair ilgi ise Slavofil düşüncesi içerisinde ancak Kırım Savaşı sonrası dönemde etkili olmuştur. Walicki, 1987, s. 85.

94 Panslavizm, Çarlık yönetimini Rusya'nın önderliği altında güçlü bir Slav federasyonu yaratmak için, özellikle Osmanlı'ya karşı olmak üzere, daha saldırgan ve şoven bir dış politika izlemeye zorlamaktaydı. Panslavizm'in en aktif politikacılarından biri olan I. Aksakov (1823–1886) Slavlığı Avrupa karşıtlığı, Avusturya'ya karşı düşmanlık, Polonya'nın bir hain olduğu fikri ve İstanbul'un fethedilerek, 'Rus Kartalı'nın kanatları altında' güçlü bir Slav devletinin oluşturulması biçiminde anlamaktaydı. İstanbul'un fethi fikri, kendisini en açık biçimde Danilevskii'de göstermektedir. İstanbul'un fethedilmesini ve bu kentten, Rusların özgürleştirip birleştireceği Slav halklardan oluşan yeni bir imparatorluğunun başkenti yapılması gerektiğini savunan Danilevskii'ye göre, Rusya bu yolla yenilmez bir siyasal güç hâline gelebilecektir ve dolayısıyla, böylesi bir güç mücadelesi uğrunda her şey mubahtır. Bkz. aynı yer, ss. 100–101.

95 Lavrin, "Vladimir Soloviev and...", s. 13.

re oturtmuş ve onu, bir anlamda romantik Slavofilizmin 'mistik' iyimserliğinden kurtarmaya çalışmıştır. Danilevskii'ye göre Hıristiyan etiği, ancak bireysel alanda bağlayıcı olabilirdi. Devletlerin ve ulusların kendi dünyevi çıkarlarının üstünde herhangi bir değer olamazdı. Dolayısıyla, siyasette idealizme ya da hümanizme yer yoktur ve tek kural, "göze göz, dişe diş"tir. Batı karşıtı görüşleriyle dikkat çeken Danilevskii'ye göre, Avrupa ya da Roma-Germen medeniyeti bir gerileme dönemine girmiştir. Oysa Slavlar, çok şükür ki buraya ait değildir. Bunun en açık kanıtı ise Avrupa'nın Rusya'ya 'bizden biri' muamelesi yapmaması ve sırtını ona nefretle dönmesidir. Avrupa'nın, Rusya'nın saldırgan ve düşmanca olmayan tavırlarına rağmen ondan korkuyor olmasının nedeni ise tarafların birbirlerinden köklü bir biçimde farklı olmasındandır.⁹⁶ Rus halkı, içinde Avrupa'nın Cermen-Romalı uygarlığıyla hiçbir ilişkisi olmayan yeni bir uygarlık türünün tohumunu taşımaktadır. Dolayısıyla, Rusların kaderi kendi hegemonyaları altında önceki tüm medeniyetlerden daha güçlü, çok yönlü ve tamamıyla yeni bir medeniyet yaratmaktır.⁹⁷

Slavofil düşünce, Çarlık Rusya'sı sonrasında dönemde de Rus düşünce hayatında kendisine yer bulabilmiştir. Özellikle 1950 ve 60'lı yıllarda, çeşitli çevrelerde yapılan entelektüel tartışmaların bir neticesi olarak, Batıcılığın ve Marksist devrimciliğin yanı sıra Slavofilizmin yeni biçimlerinin de gündeme geldiği görülür. Neo-Slavofilizm olarak adlandırabileceğimiz bu görüşlerin, aşırı uçları hariç, erken dönem Slavofillerin iyimserliklerini değilse bile umutlarını paylaştığı, savunmacı bir milliyetçilik anlayışı taşıdıkları, Mesihçi ve yayılmacı olmayan bir dış politikayı savundukları söylenebilir. Neo-Slavofiller de tıpkı klasik Slavofiller gibi Rus halkının patriarşik, muhafazakâr, devrim karşıtı, komünal hayat yanlısı, dindar ve güçlü aile bağlarına sahip insanlardan oluştuğuna inanmaktadırlar. Ancak onlara göre bu özellikler komünist devrimle oluşan ortamda kaybolmaya başlamıştır. Neo-Slavofillere göre devrim, Rus halkını demoralize etmiş ve değerlerinden koparmıştır. Belki de bu nedenden ötürü, Neo-Slavofiller Batı'ya karşı klasik Slavofillerden daha ılımlıdır.⁹⁸

Neo-Slavofil görüşler, Sovyet sonrası dönemde de varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Her ne kadar bu dönemde Rusya'nın yeni bir kimlik arayışına ilişkin en önemli tartışmalar Batıcılar ile Avrasyacılar arasında yaşanmış olsa da Rusların bu doğrultudaki ilk girişimi, Slavofil düşüncenin yeniden gündeme getirilmesi olmuştur. Hatta Batıcı görüş ve politikaların ilk uygulayıcılarından olan Kozyrev bile, bir Slav milletler birliği oluşturulması amacıyla Rusya'nın Doğu Avrupa ülkeleriyle olan eski fakat yakın bağlarını yenileme girişimlerinde

⁹⁶ Danilevskii'ye göre hem Avrupalılar, hem de Rus Batıcıları Avrupa medeniyetinin evrensel geçerliliği olduğunu düşünmekte ve onun medeniyetin en nihai biçimini temsil ettiğine inanmaktadırlar. Ona göre bu, hatalı bir bakıştır. Çünkü tarihsel olarak tüm medeniyetler doğarlar büyürler ve bir gün çökerlerdi. Avrupa medeniyeti, Latin ve Germen halklarının medeniyetidir ve en üst seviyesine, 16. ve 17. yüzyıllarda ulaşmıştır. Bu medeniyet, 19. yüzyıl'da çöküş evresine girmiştir. Bkz.:Kohn, *The Mind of...*, ss. 191-193.

⁹⁷ Walicki, *a.g.m.*, ss. 32-33; Walicki, 1987, ss. 259-264.

⁹⁸ Pospelovsky, *a.g.m.*, ss. 320, 327.

Görüş

Akademik
Bakış

62

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

bulunmuştur.⁹⁹ Aslına bakılırsa, günümüz Slavofillerinin temel dış politik hedeflerinin Doğu Slav halklarıyla ilişkilerin yoğunlaştırılması ve onlarla bir birlik oluşturulması olduğu söylenebilir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, neo-Slavofillerin istediği devlet, diğer uluslar için gelecekte güç kullanan saldırgan bir devlet değil, moral çekiciliği olan bir Rus-Ortodoks devletidir. Dolayısıyla, diğer ulusların Rusya'ya katılımı da güç kullanarak değil, gönüllü bir biçimde gerçekleşmelidir. Bu nedenle, başta Soljenitsin olmak üzere neo-Slavofillerin büyük bir bölümü Rus dış politikasındaki Mesihçi düşünceyi reddetmektedirler ve onu, emperyalizmin rasyonalitesi olarak görmektedirler. Rusya'nın tarihsel süreçteki emperyal yayılışı, bu düşünce içerisinde önemli bir eleştiri konusudur. Bunu en açık biçimde Soljenitsin'de görmek mümkündür. Dış politikadaki tüm saldırgan tavırları kınayan Soljenitsin, işgal edilmiş olarak nitelendirdiği tüm dış topraklardan geri çekilmeyi¹⁰⁰ ve diğer devletlerle olan ilişkilerde, müdahaleci olmamayı önermektedir.¹⁰¹

Avrasyacı Düşünce Ve Jeopolitik Bir Rakip Olarak Batı

1920'li yıllarda, Sofya'da bulunan genç Rus göçmenler arasında doğan ve I. Dünya Savaşı'nın kötü sonuçlarına yönelik bir tepki niteliği taşıyan Avrasyacılık, esasen milliyetçi duygular üzerine kuruludur. Hareketinin gerçek kurucusunun, bir dilbilimci olan Prens N. S. Trubetskoy olduğu kabul edilir. 1930'lu yıllara gelindiğinde bu hareket artık Prag, Sofya, Paris ve Belgrat gibi şehirlerde bulunan Rus düşünürler arasında da rağbet görmeye başlamıştır¹⁰². Aslında farklı sosyal ve felsefi doktrinlerin tuhaf bir karışımı görünümünde olan bu hareket, bünyesinde Rus Slavofil düşüncesinden, Asyatik Harmoni doktrininden, Avrupa Faşizminden ve Avusturya "Organik Bütün" fikrinden unsurlar barındırmaktadır.¹⁰³ Rus düşünce hayatındaki en gelenekçi akımlardan biri olan Avrasyacılığın temel karakteristiğini ise Batı karşıtlığı, milliyetçilik ve Ortodoksuluk gibi konular biçimlendirmektedir. Burada, özellikle Batı karşıtlığının altını çizmek gerekir. Çalışmada ifade edilmeye çalışıldığı üzere, Batı karşıtlığı Rus entelektüel hayatına ait fikirlerde ilk söz edilmesi gereken konudur. Bu durum, Avrasyacılar da oldukça radikal bir hâl almıştır. Büyük Petro'dan beri

99 Alexander Rahr, "Rus Dış Politikasında Atlantikçilere Karşı Avrasyacılar", *Uygurluğun Yeni Yolu Avrasya*, Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.), İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1998, s. 42.

100 Periferideki Sovyet cumhuriyetlerinin Birlik'den ayrılma haklarının olması gerektiğini söyleyen Soljenitsin'e göre, onlar istemese bile Rusya bunu gerçekleştirmelidir. SSCB'nin bir gün dağılacağını ve hatta dağılması gerektiğini belirten Soljenitsin, bu olmasa bile Rusya'nın bir biçimde SSCB'den kopmasını istemektedir. Elbette bu iş, geleneksel olarak Ruslara ait olan toprakların yeniden Ruslara verilmesi ve sınırların bu şekilde yeniden düzenlenmesi yoluyla gerçekleştirilmelidir. Yani, Lenin tarafından sonradan çizilen suni sınırlar ilga edilmeli ve gerekli yerlerde plebisit yapılmalıdır. Öte yandan, Beyaz Rusya ve Ukrayna zaten Rusya'nın birer parçası olduğu için, onlarla devam edilmesinde herhangi bir mahzur bulunmamaktadır. Bkz.:Alexander Soljenitsin, *Rusya Nasıl Kurtulur? Remzi Kitabevi*, İstanbul, 1990, ss. 46-47.

101 Pospelovsky, *a.g.m.*, s. 334.

102 Boris, Ishboldin, "The Eurasian Movement", *Russian Review*, Vol. 5, No. 2, 1946, s. 65; Wehrschütz, *a.g.m.*, s. 26.

103 Ishboldin, *a.g.m.*, s. 72.

Gazi

Akademik
Bakış

63

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

Rusya'nın izlediği "Batılı ve Avrupalı" olma siyasetini asla kabul etmeyen Avrasyacılık, hayli politik bir hareket olarak dikkat çekmektedir.¹⁰⁴

Avrasyacı düşüncede coğrafya önemli bir husustur. Çünkü bu düşünce, Rusya'nın özgünlüğünü onun coğrafi yapısı/konumuyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Buna göre, Asya ile Avrupa arasında yer alan ve Avrasya olarak adlandırılan bölgede gelişen Rus kültürün özgünlüğü, büyük ölçüde bu bölgenin coğrafi yapısından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Rusya, ne pahasına olursa olsun bu özgünlüğün kaynağı olan coğrafi bütünlüğü korumak zorundadır. Burada, Rusya ile Avrasya arasında kurulan özdeşlik dikkat çekicidir. Avrupa ile Asya arasında bir köprü olan Rusya, bu anlamda Avrasya'nın bizatihi kendisi olarak görülmektedir.¹⁰⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere, Rus Avrasyacıların Avrasya'dan kastettikleri alan, aslında Avrupa'dan da Asya'dan da farklıdır. Coğrafi, tarihî ve kültürel açılarından Rus olan Avrasya, kendi içinde ayrı bir kıtadır. Savitsky'e göre bu ayrı kıta, yani Avrasya, birbirleriyle bütünlük oluşturan tundra, orman, bozkır ve çöl olmak üzere dört ayrı coğrafi kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar arasında bir denge ve simetri durumu söz konusudur. İşte Rusya, bu bölgeler arasındaki sıkı ve güçlü bir bileşimin üzerine kurulmuştur. Bu durum, Rusya'yı aşkın bir jeo-tarihî, jeo-politik, jeo-ekonomik, jeo-kültürel ve jeo-etnografik varlık durumuna getirmektedir. Irksal bir olguyla değil ama coğrafi veya kültürel bir sorunla ilgilendikleri görülen Avrasyacılar için Rusya'nın jeopolitik kaderi, tüm Avrasya'yı kendi politik otoritesi altında birleştirmektedir.¹⁰⁶ Bu haliyle Avrasyacılık, Büyük Rusya ve onun nüfuz alanına ilişkin jeopolitik bir düşünce biçimi olarak da görülebilir.

Avrasyacılar Roma Katolikliğine derin bir düşmanlık duymakta ve onu 'Latin' Batı Avrupa'nın temsil ettiği, Roma-Cermen kültürel tipinin gelişiminden sorumlu tutmaktadırlar. Bu noktaya dikkat çeken Trubetskoy, Rusya'nın kendisine tamamen yabancı olan Roma-Cermen kültürünün önderliğini yaptığı Avrupa'yı takip etme çabasına son vermesi gerektiğini söylemektedir.¹⁰⁷ Avrasyacı düşünce, Batı tarafından belirlenmiş değerlerin ve normların evrenselliği iddiasını ve dolayısıyla, Avrupa merkeziliği de reddetmektedir. Bu durum, aynı zamanda Avrupa liberalizminin, hukuk anlayışının, parlamentarizminin ve bireyselciliğinin de reddedilmesi anlamına gelmektedir. Materyalist birey ve toplum anlayışını da reddeden Avrasyacılar, her türlü ayrılıkçı harekete, partikülarizme ve self determinasyona soğuk bakmaktadırlar. Birey ile devletin organik birliği anlamına gelen 'senfonik kişilik' ve Rus Ortodoksluğu'nun cemaat ilkesi olan *sobornosta* dayalı güçlü bir otoriter devlet fikri, onların düşüncesinde önemli bir yere sahiptir.¹⁰⁸

104 J. Charles, Halperin, "George Vernadsky, Eurasianism, the Mongols and Russia", *Slavic Review*, Vol. 41, No. 3, 1982, ss. 482.

105 Wehrschutz, *a.g.m.*, s. 2; İşyar, *agm.*, s. 203.

106 Ishboldin, *a.g.m.*, s. 65; Halperin, *agm.*, s. 481.

107 Ishboldin, *a.g.m.*, ss. 66-69.

108 Bkz. Wehrschutz, *agm.*, s. 27, İşyar, *a.g.m.*, ss. 200-205.

Rus kültürel kimliği ve geleneğine ilişkin değerlendirmelerde, Asya'nın da dikkate alınmasını savunuyor olmaları Avrasyacı düşüncenin en ayırt edici yanlarından biridir.¹⁰⁹ Buna göre Ruslar, Avrasya'da oturan farklı etnik grupların uzun bir süreç içerisindeki karışımından, karşılıklı birleşiminden ve etkileşiminden doğmuşlardır.¹¹⁰ Dolayısıyla, Rus kimliğine¹¹¹ ve dolayısıyla tarihine ilişkin yorumlarında Rus/Slav olmayan unsurlar da dikkate alınmalıdır. İşte bu yaklaşım, Avrasyacılığı bir başka gelenekçi düşünce biçimi olan Slavofilizmden ayıran en önemli noktadır. Slavofillerin, tarihsel gelişimin bir sonucu olarak Slavlığın kültürel bir benlik oluşturduğu yönündeki savlarına karşı çıkan Avrasyacılar; Rusluğu Doğu-Slav ve Tatar-Moğol halklarının ve geleneklerinin bir karşımı olarak görmektedirler. Kısacası, Avrasyacılar göre Rusluk, Slav ırkına indirgenemez. Onlara göre Slavlar, olsa olsa bir dil ailesidirler; jeopolitik bir varlık olmadıkları gibi, supranasyonel nitelikli bir tarihsel topluluk da değildirlir.¹¹²

Avrasyacı düşünce ile Slavofilizm arasındaki bir diğer önemli farklılık ise Moğol-Tatar hâkimiyetinin Rus kimliği üzerinde yaratmış olduğu etkilerle ilgilidir. Genel bir eğilim olarak Avrasyacılar, Rus devlet geleneğini Moğol-Tatar hâkimiyeti ile ilişkilendirmektedirler. Savitsky gibi kimi Avrasyacı düşünürlerin, Tatar hâkimiyetinin yaşanmamış olması halinde Rusya'nın da olamayacağını iddia ettikleri görülür. Bu bakışa göre Rusya, büyük hanların izinden gitmektedir ve Avrasya'nın birleştiricisidir. Daha da ileri giden bazı Avrasyacılar göre ise Petro öncesi dönemin Rusyası ile Cengiz Han İmparatorluğu arasında tarihsel bir süreklilik bulunmaktadır. Tatar hanları, Moskova devletinin oluşumunda önemli bir unsurdur ve bu nedenle, onları 'ortak kurucu' olarak görmek de mümkündür.

109 İşyar, *a.g.m.*, s. 181.

110 Mazurek, *a.g.m.*, s. 112.

111 Avrasyacılar, kimliğe ilişkin tartışmalarda etnik olan ile ulusal olan arasında bir ayrım yaparlar ve Rusya-Avrasya ulusunun multi-etnik olduğunu iddia ederler. Bu çerçevede Avrasyacıların Sovyet ideologlarınca ileri sürülen Rusya'nın çok uluslu tek bir halk olduğuna dair görüşleri reddettilerini söylenebilir. Bununla birlikte, Avrasyacı gruplar arasında Rus kimliğine ilişkin tam bir uyumun olmadığını da belirtmek gerekir. Bazı Avrasyacılar bir 'birlik kimliği' söylemine sahiptirler ve Rusları supranasyonel bir devlet oluşturma misyonuna sahip emperyal bir halk olarak görmektedir. Berdjaev çizgisindeki Avrasyacılar ise Rusları Rusça konuşanlar topluluğu olarak görmektedirler. Bu dilsel vurguya karşın Gumilev çizgisindeki Avrasyacılar Rusları ırksal, yani kan bağı esasına göre tanımlama eğilimindedir. Gumilev'e göre Batı Avrupalı ve Rus etnik gruplar yalnızca birbirlerinden farklı değildirlir; aynı zamanda, kaynaşma ihtimalleri de yoktur. Rusya'nın bir başka süper etnik gruba dâhil edilmesi, onun kendi dominant etnik-kültürel unsurlarının göz ardı edilmesi anlamına gelir. Oysa Avrasya topluluğu, içinde Rusları, Türkleri ve diğer etnik grupları barındıran başka bir süper-etnik gruptur. Bkz. İşyar, *a.g.m.*, ss. 194-198.

112 Wehrschutz, *a.g.m.*, s. 23; İşyar, *a.g.m.*, s. 189.

Kısacası, Moskova devleti burada Moğol politik fikrinin bilinçli bir devamı olarak görülmektedir. Moğol etkisi konusunda benzer bir yaklaşıma sahip olan Vernadsky'e göre¹¹³ Ruslar, batıdan gelen ve Rusya'yı Katolikleştirmeyi hedefleyen saldırılar yerine doğudan gelen ve dinî konularda büyük bir toleransa sahip olan Moğollara teslim olarak, Ortodoksluğu ve Rus ulusal vicdanını koruyabilmiştir.¹¹⁴

Avrasyacıların, Batı karşıtı bir ideoloji olan Bolşevizm'e bakışları da ilginçtir. Onlara göre Bolşevikler, bilinçsiz bir şekilde de olsa, Avrasyalı kimliğini korumuş ve Petersburg Rusyası'nın 'yabancı işi' olduğunu anlamışlardır. Rusya'nın birliğini koruyan Bolşevikler, kısa vadede Rusya'nın hayatta kalmasını sağlamışlardır. Bununla birlikte, yaşamını sürdürebilmesi için Rusya'nın kendi ulusal karakterini yansıtan ve köklerini onun geleneklerinden, zihniyetinden ve kültüründen alan yeni bir ideolojiye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle Bolşevizm, ancak geçici bir çözüm olabilmiştir.¹¹⁵ Avrasyacı düşünce, Sovyet rejimini tıpkı Tatar-Moğol dönemi gibi Rusya'nın özerkliğini güvenceye alan ve devletin birliği ile bütünlüğünü sağlayan bir dönem olarak görmektedir. Dolayısıyla, Avrasyacı düşünce içerisinde Sovyet dönemine tıpkı Kadim Rusya ve Çarlık dönemleri gibi sahip çıkılmaktadır. Bu, Rusya'nın kendine özgünlüğü, kalıcılığı ve sürekliliği iddiaları açısından da gereklidir. Çünkü hem Slavofiller hem de Avrasyacılar tarafından kabul gören milletin biyolojik varlığının güvencesi olarak devleti ve devletin sürekliliğini yüceltme ilkesi, bunu gerekli kılmaktadır. Öte yandan bu ilke, yani ülke/devletin sürekliliği ilkesi, Rus milliyetçi-muhafazakâr düşüncesinin anti-Sovyet duruşunu aşmasına da olanak sağlamakta ya da en azından, bunun bir takıntı hâline getirilmesini engellemektedir.¹¹⁶ Ancak hemen belirtelim ki, Sovyet rejiminin Avrasyacılığa yaklaşımı bu denli olumlu olmamıştır. Her ne kadar Avrasyacılığın Rusya'yı bağımsız ve orijinal bir dünya olarak görüyor oluşu Sovyet zihniyetiyle uyuyor olsa da Sovyet liderleri rejimlerini herhangi bir coğrafi alan çerçevesi içine hapsedme niyetinde olmamışlardır. Çünkü onlara göre sistemlerinin yayılışı, potansiyel olarak sınırsızdır.¹¹⁷

113 Vernadsky, günümüz Avrasyacı düşüncesinin de üzerinde durduğu Moğolların Rus tarihindeki yerine ilişkin görüşler açısından önemli bir isim olup, Rus tarihinde Asya'nın ve Asyalıların oynadıkları rolü ön plana çıkarmaktadır. Vernadsky'e göre Rusya'nın Moğollar tarafından fethi, bu ülkenin tarihî açısından çok önemli bir olaydır. Moğol istilasının Rusya'yı Batı'dan izole ettiği ve Rusya açısından bir felaket olduğu yönündeki görüşlere aslında çok da itiraz etmemesine karşın Vernadsky, genel olarak bu olayın farklı bir perspektiften de ele alınabileceğini göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında, Moğol istilasının Ruslar için bazı pratik faydaları olduğu söylenebilir. Örneğin Ruslar, Moğollar sayesinde doğuya ve güneye doğru yayılmayı öğrenebilmişlerdir. Bkz.:Mazurek, *a.g.m.*, s. 112; İşyar, *a.g.m.*, ss. 192-193.

114 Mazurek, *a.g.m.*, s. 112; İşyar, *agm.*, ss. 192-193.

115 Mazurek, *a.g.m.*, ss. 114-115.

116 Tanıl, Bora, "Rusya'da Radikal Sağ ve Avrasyacılık", *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.), İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1998, s. 116.

117 Guins, "East and West in...", s. 282.

Avrasyacı düşünce, dağılma sorası dönem Rusya'sında oldukça etkili bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar bu düşüncenin Rusya'da en etkili olduğu dönemin 19. yüzyıl olduğu kabul edilse de aslında Avrasyacılık, Sovyet sonrası dönemde yeni Rus devletin adeta resmi ideolojisi haline gelmiştir. İçine komünistleri, milliyetçileri ve merkezci güçleri de alarak melez bir akım haline gelen neo-Avrasyacı görüşler, bu dönemde iyice güçlenmişlerdir¹¹⁸. Kendi içinde farklı anlayışları barındıran bu neo-Avrasyacı görüşleri, en genel manada 'ılımlı Avrasyacılık' ve 'aşırılıkçı Avrasyacılık' olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlara, 'demokratik statizm' ve 'Slavofil Avrasyacılık' olmak üzere iki gruba daha ilave etmek mümkündür. Siyasî yelpazenin ortasında yer alan ılımlı Avrasyacılar, demokrasiye ve Batı ile iyi ilişkilere önem vermektedirler. Ancak, onlar için de Rusya'nın çıkarları her şeyin üstündedir ve modernleşmek için Batılılaşmak gerekmemektedir. Aşırılıkçı Avrasyacılar ise kendi içlerinde 'modernleşmeci' ve 'yayılmacı' Avrasyacılar olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Modernleşmeci Avrasyacıların eski Sovyet coğrafyasını hedef alan ılımlı yayılma anlayışına karşın, yayılmacı Avrasyacılar çok daha geniş çaplı bir coğrafyaya, çok hızlı bir biçimde yayılmaktan yanadırlar. Amerika'nın Avrasya'dan atılmasını isteyen aşırılıkçı Avrasyacıların gözünde 'heartland' olarak gördükleri bu bölge, Batı-karşıtı hareket için bir fırlatma rampasıdır. Resmi Avrasyacılar olarak da adlandırılan demokratik statistler ise Batı ile bazı konularda işbirliği yapılabileceğini öngörmektedirler. Onlara göre Rusya, Batı'yla olan jeopolitik farklılıklarına rağmen pragmatik davranmalı ve çok kutuplu bir dünyadan yana olmalıdır.¹¹⁹

Dağılma sonrası dönemde yükselişe geçen Neo-Avrasyacı görüşler, aslında Rus entelektüellerinin, politikacılarının ve dış politika yapımcılarının coğrafi hayalleriyle ilintili bir yaklaşıma sahiptir. Dolayısıyla, neo-Avrasyacılıkta coğrafya unsurunu da geride bırakan bir jeopolitik anlayış ön plana çıkmaktadır.¹²⁰ Öyle ki, neo-Avrasyacılığın özü itibarıyla jeopolitik bir düşünce biçimi olduğu bile söylenebilir. Günümüz Avrasyacılığının en önemli isimlerinden biri olan Dugin, bu açıdan önemli bir örnektir. Bir mekan felsefesi olarak yücelttiği jeopolitik, Dugin'e göre hâkim medeniyet anlayışına ve onun tarihselciğine karşı geliştirilmiş en önemli enstrümandır.¹²¹ Bu jeopolitik anlayışın bir yansıması olarak, diğer bölgelerin Avrasya'ya nazaran periferik çıkar alanları olarak tanımlanması söz konusudur. Dolayısıyla, günümüz Avrasyacılarının temel dış politik hedeflerinin Avrasya bölgesi ve özellikle de Rusya'nın doğal bir uzantısı olarak gördükleri eski Sovyet coğrafyası olduğu söylenebilir. Doğu Avrupa ise iki numaralı önceliğe sahip coğrafi alan olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²²

118 Alexander A. Sergounin, "Post-Communist Security Thinking in Russia: Changing Paradigms", *Copenhagen Peace Research Institute Working Papers*, (July 1996); İşyar, age., s. 27.

119 Detaylı bilgi için bkz. İşyar, age., ss. 27-51 ve Graham Smith, "The Masks of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism", *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, Vol. 24, No. 4, ss. 487-491.

120 Aynı yer, s. 482.

121 Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, (Çev. Vügar İmanov), İstanbul: Küre Yayınları, 2003, ss. ix-xiii.

122 Sergounin, agm.

Marksizm Ve İdeolojik Bir Düşman Olarak Batı

Bilindiği üzere, Marksizm 1917 Ekiminde gerçekleşen Bolşevik devrimi ile birlikte Çarlık Rusyası'nın yerine kurulmuş olan Sovyetler Birliği'nin resmî ideolojisi haline gelmiştir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, sosyalist düşüncenin Rusya'daki varlığı gerçekte çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Bu düşüncenin farklı biçimleri, Lenin'den önce de Rusya'da etkili olmuştur. Herzen'in (1812–1870) "Rus Sosyalizmi" görüşü, bu bağlamda önemlidir. Rus sosyalizminin kurucusu olarak kabul edilen Herzen, Fransız sosyalistlerinden ve özellikle de Saint Simon düşüncesinden yoğun bir biçimde etkilenmişti. Dekabrist devrim geleneğinin takipçisi olarak da kabul edebileceğimiz Herzen'in fikirleri, aslında 1840'lı yıllarda Slavofiller ile Batıcılar arasında yaşanmakta olan tartışmalarından doğup gelişmişti. Herzen, kendi görüşlerinin temelini Slavofillerin de sıklıkla atıf yaptıkları ve saf Rus ilkelerini yansıttığını iddia ettikleri arkaik Rus köy komünü olan *miri* ve onun kolektivizmini yerleştirmişti. Tabii, buradan hareketle ulaştığı sonuç çok daha farklıydı.¹²³ Marksizmin Rusya'da etkin olma-ya başlaması ise, bu ülke ile Batı dünyası arasında yaşanan yoğun etkileşimin bir sonucu olarak, 1890'lı yıllardan itibaren söz konusu olmuştur. Önceleri entelijansiya arasında yaygınlık kazanan bu görüş, daha sonra geniş işçi kitleleri arasında da kabul görecektir.¹²⁴

Plekhanov'a göre Rusya'daki Marksist düşünce, aslında Rus Batıcılığının bir devamı niteliğindedir. Çünkü ona göre, Rus işçi sınıfının o 'büyük misyonu' bir bakıma Petro'nun yarım kalan 'işini' tamamlamaktır.¹²⁵ Aslında bu tespitin önemli bir doğruluk payı bulunmaktadır. Çünkü Marksistlerin öngördüğü Rus gelişme modeli de tıpkı diğer Batıcı görüşler gibi, açık bir biçimde geleneksel yollara karşı modernleşmeyi savunmaktaydı. Bu durum, yani gelenekçi bir düşünce biçimi olmayışı, Marksizmi Rusya'daki diğer Batı karşıtı görüşlerden ayıran en önemli noktadır. İçerisinde farklı eğilimleri barındırmasına karşın, Rusya'daki devrimin asıl amacı ülkenin modernleşmesini sağlamaktır ve bunu bizzat Lenin de ifade etmekteydi. Kısacası, Lenin de bir anlamda ülkesinin modernleşmesini ve dolayısıyla Batı dünyası ile bütünleşmesini istemekteydi. Aslına, Lenin'den sonra gelen Stalin'in amacı da yine ülkesini modernleştirmek ve Batılılaştırmak olmuştur.¹²⁶ Ancak kurdukları siyasal sistem tam tersi bir etki yaratacak, Rusya'yı Batı dünyasından ve bu doğrultudaki tarihsel yöneliminden uzaklaştırarak, bir anlamda Avrupa'dan koparacaktır.¹²⁷

123 Florinsky, agm., s. 78; Kohn, *The Mind of...*, s. 116.

124 S. G. Pushkarev, "Russia and The West: Ideological and Personal Contacts Before 1917", *Russian Review*, Vol. 24, No. 2, 1965, s. 150; Walicki, 1987: 385)

125 Aktaran Walicki, agm., s. 40.

126 Sovyetler Birliği özelinde Marksist sosyalizm, önce Lenin ve ardından Stalin tarafından yorumlandığı şekliyle, iki temel fonksiyona sahipti. Bunlardan ilki sanayileşme sürecindeki bir toplumun devrimci istençlerini kanalize etmek, ikincisi ise modern bir sanayi devleti oluşturmak amacıyla topluma rehberlik etmektir. Adam B. Ulam, "Soviet Ideology and Soviet Foreign Policy", *World Politics*, Vol. 11, No. 2, 1959, s. 155.

127 Berger vd., age., s. 187; d'Encausse, age., ss. 205–211.

Bununla birlikte, pratik politika açısından sonucu ülkeyi Batı'dan uzaklaştırmak olmuş olsa dâhi Sovyet rejiminin açık bir biçimde modernist olduğunu ve ülkenin modernleşme çabalarının bu dönemde de sürdüğünü belirtmek gerekir. Ancak hemen belirtelim ki, modernist bir ideoloji olmasına karşın Marksizm, Rusya'da uygulama bulmuş olan hâliyle, bünyesinde birçok geleneksel unsuru barındırmaktadır. Toynbee'ye göre bu durum, söz konusu düşüncenin Rusya'da resmi bir ideoloji halini alması için gerekliydi. Çünkü Marksizm bünyesinde Rus geleneğine dair hiç bir şey barındırmamaktaydı ve bu haliyle, yalnızca Batı'dan alınmış bir ideoloji görünümündeydi.¹²⁸ Aslında bakılırsa, Marksist dogmanın Rusya'ya dışarıdan geldiği ve Batılı bir düşünce biçimi olduğu doğrudur. Zaten bu düşüncenin birçok unsuru da Alman idealist felsefesinden ve erken 19. yüzyıl İngiliz politik iktisadından türemiştir. Ancak, tıpkı Bizans Ortodoksluğu gibi Marksizm de kısa bir zamanda ulusallaşacak ve adeta bir 'Rus Kilisesi' hâline gelecektir.¹²⁹

Sovyet düşüncesindeki geleneksel unsurların varlığını bizatihi Lenin'de de görmek mümkündür. Kohn'un ifade ettiği şekliyle söyleyecek olursak, gerçekte bir enternasyonalist olmasına karşın Lenin, Dünyaya Rus gözleriyle bakmaktaydı. Lenin'e göre Batılı sosyalistler ve özellikle de Marksizmin demokratik unsurlarına yaptıkları yoğun vurgu nedeniyle de Batılı sosyal demokratlar, aslında bu düşünceye ihanet edenlerdi. Bu nedenle Lenin, Moskova'nın Üçüncü Enternasyonal'ini gerçek Marksizmin koruyucusu olarak ilân edecektir.¹³⁰ Bu tavır, Rus gelenekçi düşüncesinin Ortodoks Rusya'yı Üçüncü Roma olarak gören yaklaşımını çağrıştırmaktadır. Sovyet düşüncesinde geleneksel unsurların izini, bu ülkede yapılan kültüre ilişkin tartışmalarda da görmek mümkündür. Aslında Sovyet liderleri kendi kültürlerini Batı kültürünün bir mirasçısı olarak görmekteydiler. Bununla birlikte, Batı kültürünün temelleri üzerinde yükseldiğini iddia ettikleri Sovyet kültürünün, içerisinde Doğu kültürünü de önemli bir yeri olduğunu söylemekteydiler. Batı ve Doğu kültürlerinin karışımından ortaya çıkan bu yeni kültür biçimi, her ikisinden de üstün görülmekteydi. Buna göre, Sovyetler ne çürümekte ve yıkılmakta olan Batı'ya ne de Batı'nın materyalist kültürü ile dönüştürülüp, Sovyet siyasî düşüncesi ile yeniden eğitilmesi gereken Doğu'ya aitti.¹³¹

Görüldüğü üzere, Sovyet düşüncesi Rus kültürünün kendine özgü bir kültür olduğuna ve Batı'nın kültürel anlamda bir çöküş içerisinde olduğuna dair iddialarıyla gelenekçi Slavofil düşünceyi, söz konusu kültürün Batı ve Doğu kültürlerinin bir karışımı olduğu yönündeki yaklaşımıyla da Avrasyacı düşünceyi çağrıştırmaktadır. Devrimden sadece iki ay sonra ülkenin başkentinin Moskova'ya taşınması ve Kremlin'in yeni rejimin merkezi hâline getirilmesi,

128 Toynbee, agm., s. 57.

129 Kohn, *The Mind of...*, s. 29.

130 Hans Kohn, *Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (Çev. Agâh Oktay Güner), 3. Bas., İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1991, ss. 235–236.

131 Guins, "East and West in...", ss. 281–283.

bu ülkedeki gelenekçi yönelimin bir yansıması olarak görülebilir. Çünkü başlangıcında akıl ve ilim üzerine kurulacağı ilân edilen yeni düzen, eski rejimin sembolleri olan Moskova ve Kremlin'i sahiplenmiştir. Bu geri çekiliş ile Rusya, bir anlamda yeniden kapalı bir toplum hâline gelmiş ve bir kez daha 'Üçüncü Roma' ya da 'Kutsal Rusya' olarak Avrupa'nın karşısına çıkmıştır.¹³² Özetle ifade etmek gerekirse, felsefî anlamda Batı kökenli bir ideoloji olmasına karşın Bolşevizm, fiiliyatta Batı karşıtı bir ideoloji hâlini almıştır. Tıpkı diğer Batı karşıtı ideolojiler gibi, Bolşevik düşünce de Rusya'nın içinde bulunduğu sorunların kaynağı olarak Batılı değerleri ve Batılı olma uğruna yapılan reformları görmektedir. Ancak hemen belirtelim ki, buna rağmen Bolşevizm, söz konusu gelenekçi ideolojiler tarafından¹³³ her zaman için karşıtı olduğunu söylediği Batı medeniyetinin bir parçası olarak görülecektir.¹³⁴

İçinde barındırdığı gelenekçi unsurların yanı sıra, Marksizm aslında Sovyet liderlerinin farklı yorum ve uygulamalarına da maruz kalmış bir düşünce biçimidir. Bu nedenle, Sovyetler Birliği'nin politik hayatına dair incelemelerde Marksizm yerine Sovyet ideolojisi tabirinin kullanılması daha doğru olacaktır. Sovyet ideolojisinden kasıt ise Kremlin'in herhangi bir nokta ve zamandaki resmî dünya görüşüdür. Bu ideolojinin ağırlıklı olarak üç unsurdan oluştuğu söylenebilir. Bunlardan ilki, Sovyet liderlerinin kişilikleridir. Diğer unsurlar ise Marksist teorinin varsayımları ve politik direktifleri ile Rus komünist hareketinin kök saldı, politik güç kazandığı ve kazanımlarını korumak ve genişletmek amacıyla içinde mücadele ettiği tarihsel koşullardır.¹³⁵ Aslında Sovyet ideolojisi fikirler, inançlar ve resmî olarak oluşturulmuş düşüncelerden meydana gelmiş bir örüntüydü. Ama aynı zamanda felsefe, kozmoloji, tarih, sosyoloji ve psikolojinin de garip bir karışımı görünümündeydi. Bu hâliyle Sovyet ideolojisi geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki her şeyin toplu bir izahını içermekteydi.¹³⁶ 1990'lı yıllara değin ülkenin resmî söylemini de belirlemiş olan bu ideolojinin, tarihsel süreç içerisinde çeşitli değişimlere uğradığı söylenebilir.¹³⁷ Buna rağmen Sovyetler Birliği, izlediği tüm politikalarını sürekli bir biçimde klâsik Marksist-Leninist düşünceyle ilişkilendirilerek meşru kılmaya çalışmıştır. İster

132 Kohn, *The Mind of...*, ss. 32-33; Kohn, *Panislavizm ve Rus...*, s. 226.

133 Örneğin Slavofil düşünce, Rusya'da devrimci hareketin büyümesini yabancı Batı etkisinin bir ürünü olarak görmüştür. 1870'den sonra giderek büyüyen devrimci hareket, Rusların geleneksel, dinî ve otokratik temellerine bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Kohn, *The Mind of...*, ss.107-108.

134 İşyar, agm., ss. 204, 210.

135 Walter C. Jr., Clemens, "Ideology in Soviet Disarmament Policy", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 8, No. 1, s. 8.

136 Jan F. Trishka, "A Model For Study of Soviet Foreign Policy", *The American Political Science Review*, Vol. 52, No.1, 1958, s. 70.

137 Gerek Lenin, gerekse onu izleyen diğer Sovyet liderleri Marksizm üzerinde bir takım değişiklikler yapmışlardır. Bu değişikliklerin iki temel amacı olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, Marksizmi Rus gelenekleri ile uyumlu bir hâle sokmak, yani onu Ruslaştırmaktır. İkincisi neden ise Marksizmin değişen ulusal ve uluslararası koşullara uydurulmasıdır. Mehmet, Gönülbol, "Sovyet İdeolojisi ve Dış Politika", *A.Ü.S.B.F. Dergisi*, Cilt XXIII, No: 1, 1968, ss. 166-167.

yerel ister uluslararası olsun, tüm Sovyet politikası her zaman için bu düşünceyle açıklanmıştır.¹³⁸ Dolayısıyla, her ne kadar Sovyet ideolojisinin Marksizm'den farklı olduğunu ifade etmiş olsak da aslında Ulam'ın da belirttiği gibi, Marks'ın ve Engels'in orijinal doktrinleri Sovyetler Birliği'nin resmî amentüsü olmaya devam etmiştir.¹³⁹

Buna karşın, Sovyet dönemi Rus dış politikasının kuramsal analizi açısından Marksizmin tek başına yeterli olmayacağını da belirtmek gerekir. Bunun en önemli nedeni, Marksist kuramın bizi kendisinin uluslararası ilişkilere dair açık bir yaklaşımının bulunmamasıdır. Marksizm, tıpkı milliyetçilik¹⁴⁰ gibi uluslararası ilişkiler kuramını da uzunca bir süre göz ardı etmiştir.¹⁴¹ Marksist teori içerisinde Uluslararası İlişkiler'e dair özgün varsayımlar geliştirmesi ise daha ziyade Frankfurt Okulu anlamındaki Eleştirel Teori'nin ve özellikle de neo-Marksist görüşlerin ortaya çıkmasıyla birlikte söz konusu olacaktır.¹⁴² Yoksa ne Marks ve Lenin'in, ne de Stalin'in uluslararası teoriye yönelik gerçekte sistematik bir katkısı olabilmiş değildir. Bununla birlikte, Lenin'in emperyalizm teorisinin bu bağlamdaki en önemli adım olduğunu ve uluslararası politikaya dair az da olsa bir şeyler söylediğini belirtmek gerekir.¹⁴³

Söz konusu kuramsal tabloya karşın, yukarıda da ifade edildiği üzere, Marksist ideolojinin özellikle ütopyacı yanları Sovyet dış politikasının rasyonalize edilmesinde ve meşrulaştırılmasında önemli bir işlev görmüştür.¹⁴⁴ Ancak hemen belirtelim ki, ideolojinin Sovyet dış politik davranışları konusundaki tek rolünün bu olduğunu söylemek ve başka hiçbir etkisinin bulunmadığını iddia etmek de mümkün değildir. İdeolojinin Rus dış politikasındaki etkinliğinin gerçekte ne kadar olduğu konusu ise genelde tartışmalıdır. Tarihsel perspek-

138 Light, Margot, "Belief Systems and Soviet Foreign Policy", *Belief System and International Relations*, Richard Little and Steve Smith (Ed.), Oxford: Basil Blackwell Ltd, 1988, s. 111.

139 Ulam, agm., s. 155.

140 Klâsik Marksist yaklaşım, milliyetçiliği emperyalizm ile sömürgecilik karşıtlığı arasındaki mücadele olarak tarif eder. Bu mücadele esas olarak ideoloji örtüsü altında kendi ekonomik çıkarlarını kovalayan kapitalist sınıfların ve yerli burjuvazinin faaliyetlerine dayanır. Bu bağlamda milliyetçilik ortadan kalkmaya mahkûm arkaik bir durumdur. Jaffrelot, agm., s. 55.

141 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Kubalkova, Vendulka and Albert Cruickshank, *Marxism and International Relations*, Oxford: Clarendon, 1985.

142 'Sömürü' ve 'ezilen proletarya' gibi Marks tarafından geliştirilmiş bir takım kavramları kullanması ve yerel ve uluslararası ekonomik süreçleri uluslararası sistemin temel açıklayıcı yönleri olarak ele alması bakımından klâsik Marksizme benzeyen; fakat Marks, Engels ve Lenin tarafından oluşturulmuş olan kuramsal ve metodolojik aygıtları kullanmada onun kadar katı davranmayan neo-Marksist görüşlerin Uluslararası İlişkiler'e etkisi, üç temel teorik katkı vasıtasıyla söz konusu olmuştur. Bunlardan ilki bağımlılık/kalkınma çalışmaları, ikincisi 'dünya sistemi' görüşü ve üçüncüsü ise neo-Gramscian yaklaşımdır. Detaylı bilgi için bkz. Hazel Smith, "Marxism and International Relations Theory", *Contemporary International Relations: A Guide to Theory*, A.J.R. Groom and Margot Light (Ed.), London: Pinter Publishers, 1994, ss. 146-147.

143 Martin Wight, "Why There Is No International Theory", *International Theory: Critical Investigations*, James Der Derian (Ed.), New York: New York Uni. Pres, 1995, s. 24.

144 Zbigniew Brzezinski, "Communist Ideology and International Affairs", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 4, No. 3, s. 268.

Görüş

Akademik
Bakış

71

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

tiften bakıldığında, ideolojinin hiçbir zaman Sovyet davranışını belirlemede tek başına etkili olmadığı söylenebilir. Kapasite, algılanan fırsatlar, liderlerin kişilikleri, içsel gruplar ve çıkar farklılıkları, kurumsal ve fonksiyonel baskılar sonucu oluşan aşırı istekler gibi çeşitli değişkenlerin de burada etkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Sovyet davranışı üzerinde belirleyici olan diğer unsurlara bağlı olarak, ideolojinin etkisi bazı dönemlerde artarken, bazı dönemlerde azalmıştır¹⁴⁵. Anlaşıldığı üzere, Sovyet Rusya'da politika tamamıyla resmi ideoloji çerçevesinde belirlenmemiştir. Light'ın da ifade ettiği gibi, aralarında önemli bir ilişkinin varlığı kabul edilse bile, Sovyet politikası bütünüyle Marksist-Leninist inanç sistemine dayandırılmaz.¹⁴⁶ Bununla birlikte, söz konusu inanç sisteminin mirası, Sovyetlerin uluslararası ilişkilere dair mutat görüşünün her zaman için önemli bir parçası olmuştur.¹⁴⁷

Sonuç

Rusya ile Batı'nın birbirlerinden bazı alanlarda ve belli ölçülerde farklı olduğu doğrudur. Bu nedenle, bu iki dünya arasında derin kültürel ve politik farklar bulunduğu iddia edilmesi de anlaşılabilir bir şeydir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu farklılık vurgusunun ön plana çıkarılmasının temelinde, soyut-felsefi unsurlardan ziyade maddi-politik çıkarlar yatmaktadır. Çünkü Szeftel'in de belirttiği gibi, Rusya'yı tarihin her döneminde Batı'nın dışında kalan bir ulus olarak görmek gerçeklerle pek de örtüşmemektedir. Yani Rus tarihi, Avrupa'nın geri kalanından bütünüyle farklı değildir. Örneğin 18. yüzyılda merkantilizm ve serflik, tıpkı Rusya gibi, Avrupa'nın geri kalan bölgelerinde de vardır. Sonraki yüzyılda, Rusya'nın Avusturya ve Prusya gibi Batı'nın Cermen devletleri ile mutlakiyetçilik, serflik ve devletin ekonomik yaşamdaki rolü gibi konularda genelde aynı değerleri paylaştığı görülmektedir. Bu dönemlerde Rusya, kültürel yaşam açısından da Batılı olarak nitelendirilebilecek bir durumdadır. Batı'dan 'geride kalma' durumu ise büyük ölçüde 1848 sonrası dönemde başlamıştır. Ancak bunun da uzun sürmediği söylenebilir. 1861'de serfliği kaldıran Ruslar, 1864'de yaptıkları hukuk reformuyla mutlakiyeti de yasal açıdan sınırlandırmışlardır. Her ne kadar 1878'den 1905'e değin Avrupa'nın Hıristiyan ulusları arasında mutlak monarşiyi koruyan tek devlet Rusya olmuş

145 Venon V. Aspaturian, "Soviet Foreign Policy At The Crossroad: Conflict and/or Collaboration?", *International Organization*, Vol. 23, No. 3, 1969, s. 593.

146 Light, agm., s. 112.

147 Sovyet ideolojisinin dış politika açısından en önemli yanı, şüphesiz toplumların iç dinamikleriyle de ilgileniyor olmasıdır. Batı'daki birçok devlet adamının görüşü, ulus devletlerin ortaya çıkışıyla ilişkilendirilen uluslararası ilişkiler imajınca biçimlendirilmekteydi. Sovyet önderlerinin Batı'da yaygın olan ve uluslararası ilişkileri devletlerin ulusal amaçlarına ulaşmak için birbirlerini karşılıklı etkileme çabasından ibaret gören yaklaşımı reddettiği görülür. Onların bakış açısına göre dünya, ulusal çıkarların yanı sıra farklı türden yerel, sosyal, ekonomik, siyasî vb. çıkarlar arasındaki bir mücadele alanıdır. Bu bağlamda, ulus devletlerin karşılıklı etkileşimleri, uluslararası ilişkilerin yalnızca bir boyutunu ve çoğu zaman da resmî boyutunu teşkil etmektedir. Uluslararası ilişkileri doğru anlayabilmek için, toplum içerisinde yer alan ve dinamik bir şekilde bir arada bulunan farklı güçler arasındaki etkileşim sürecini ve onların davranış biçimlerini de yeterince anlamak gerekmektedir. Brzezinski, agm., ss. 270-274.

ise de bu ülkenin ekonomik ve hukuksal kurumları, sosyal sistemi ve kültürel faaliyetleri o dönem Avrupa'sının geri kalanıyla aynı ilkelere dayanmaktadır.¹⁴⁸ Kısacası, 1917'ye değin devam eden bu süreçte Rusya, tarihî ve kültürel açıdan Avrupa'nın o kadar da dışında değildir.

Benzer bir tespiti, Pushkarev'in de yapmaktadır. Ona göre Batı'da yapılan Rus tarihine ilişkin değerlendirmeler, genellikle buradaki hükümetlerin despotik olduğu, Rusların yaygın bir biçimde yabancı düşmanlığı yaptığı ya da Ruslar ile Batı arasında bir 'demir perde' bulunduğu şeklindeki bazı mesnetsiz varsayımlara dayanmaktadır. Aslına bu türden genellemelere gidilmesi ve Rus tarihinin bütünüyle böyle görülmesi hatalıdır. Yabancı düşmanlığı olarak adlandırılan durum, belki 16. ve 17. yüzyıl Moskova Devleti için geçerlidir; ama bu da 'mekâna' değil, 'zamana' bağlı bir şeydir. Zira bu dönemde ulusal duygular, din ile yakın bir ilişki içerisindedir ve farklı dinsel inançlar arasında bir hoşgörüden bahsetmek pek de mümkün değildir. Avrupa'da yaşanan Otuz Yıl Savaşları bunun en açık kanıtıdır. Ayrıca, Moskova'dan başlayarak Romanov hanedanlığı dönemine değin Batı, özellikle Rus üst tabakaları arasında her zaman için yaygın bir kültürel etkiye sahip olmuştur. 18. yüzyıl'dan itibaren bu kültürel bağımlılık ve hatta taklitçiliğin daha da ileri gittiği görülür. Tüm bu dönemler boyunca, Rusya ile Batı arasında ideolojik anlamda hep yoğun bir ilişki söz konusudur. Örneğin I. Nikolay devrinin (1825–1855) ideolojik anlamdaki en aktif entelektüelleri, Batı düşüncesinin iki farklı akımından, Alman idealist felsefesi ile Fransız sosyalist düşüncesinden etkilenmişlerdir. Kant ve Fichte ile başlayan ve daha sonra Schelling ile devam eden Alman idealizminin etkisi, birçok Rus aydınını içinden çıkaracak olan 1830'ların Hegelci Stankevich Çevresi'nin oluşumunu sağlayacaktır. Aynı yıllarda Herzen ve Ogarev gibi isimler etrafında, Saint-Simon ve Fourier gibi Fransız sosyalistlerden etkilenen bir başka çevrenin daha oluştuğu görülür. Dolayısıyla, aslında 1917 öncesi dönemde Batı ile Rusya arasında hem ideolojik hem de kişisel anlamda, bazen kesintiye uğrasa bile, yoğun bir ilişki söz konusudur. Hâliyle 'demir perde' geleneksel bir şey değildir; sosyalist devrimin sonucudur.¹⁴⁹

Rus düşüncesinde Batı'nın ötekileştirilerek ele alınmasının temel nedeninin ise sancılı bir süreç olarak cereyan eden Rus modernleşmesinin bu ülke üzerinde yaratmış olduğu sosyolojik ve psikolojik sorunlardır. Dolayısıyla, modernleşme ile gelenek arasındaki çatışmadan doğup geliştiğini söyleyebileceğimiz çağdaş Rus düşüncesinde Batı ve onun değerleri hep önemli bir tartışma konusu olmuştur. Koyré bu durumu, çağdaş Rusya'nın bütün düşünce tarihini tek bir olgu, yani Rusya ile Batı arasındaki ilişkiler ve çelişkiler belirlemiş ve yönlendirmiştir şeklinde ifade etmektedir.¹⁵⁰ Bu süreçte, Rusya'nın içinde bulunduğu sorunlardan kurtulmasının yolunun modernleşmekten ve dolayısıyla Batılılaşmaktan geçtiğine inananların karşısına, oldukça güçlü bir gelenekçi

148 Szeftel, "The Historical Limits...", ss. 24–25.

149 Pushkarev, agm., ss. 139–164.

150 Koyré, age., s. 19.

entelektüel kesimin ortaya çıktığı görülür. Yerli ve Rus olan her şeyi yücelten bu kesimin kültür ve kimliğe ilişkin her türlü varsayımında Batı, bir bakıma kurucu dışarıları olarak işlev görmüştür. Haliyle bu düşünsel geri plan üzerine inşa edilen Rus dış politikası da en azından söylemsel düzeyde, Batı karşıtı bir duruş sergilemiştir. Dış politikaya yön veren asıl dinamiklere bakıldığında ise Rusya ile Batı'nın birbirlerinden köklü bir biçimde farklı olduğuna dair abartılı yaklaşımın gerçek zeminin maddî-politik nedenler olduğu görülecektir. Bunun en açık kanıtı, 1917'de gerçekleşen devrimden sonra yaşanan gelişmelerdir. Bilindiği üzere, 1917'den önce yapılan değerlendirmelerde 'Batı' aslında Batı Avrupa anlamında kullanılırken, 'Rusya' ve 'Doğu' terimlerinin birbirlerinin yerine kullanıldığına pek rastlanılmaz. Oysa 1917 sonrası dönemde Rusya ve Doğu terimlerinin politik açıdan adeta eş anlamlı hâle geldiği görülür. Buna karşılık, yine aynı dönemde Batı kavramının da öncelikle Amerika'yı ifade eden bir terim hâline dönüştüğünü belirtmek gerekir. Zaten bu dönemden başlayarak, Doğu ve Batı kavramları zamanla coğrafi anlamlarını neredeyse tamamen yitirecek ve 'Batı dünyası' ile Rusya arasındaki küresel rekabetin karakterini ifade eden bir niteliğe bürünecektir.¹⁵¹ Görüldüğü üzere, Rusya ile Batı arasında var olduğu kabul edilen zıtlık, aslında politik gerekçeleri olan ve çoğu zaman ve durumda politik çıkarların ifade edilmesi açısından bir kılıf ya da meşruiyet unsuru olarak işlev gören bir şey olmuştur.

Kaynaklar

ANDERSON Benedict. *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. (Çev. İskender Savaşır). İstanbul: Metis, 1993.

ASPATURIAN Venon V. "Soviet Foreign Policy At The Crossroad: Conflict and/or Collaboration?". *International Organization*. Vol. 23. No. 3. 1969. ss. 589-620.

BERGER Peter L., Brigitte Berger and Hansfried Kellner. *Modernleşme ve Bilinç*. (Çev. Cevdet Cerit). İstanbul: Pınar Yayınları, 1985.

BORA Tanıl. "Rusya'da Radikal Sağ ve Avrasyacılık". *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1998. ss. 41-51.

BRZEZINSKI Zbigniew. "Communist Ideology and International Affairs". *The Journal of Conflict Resolution*. Vol. 4. No. 3. 1960, ss. 266-291.

CLEMENS Walter C. Jr. "Ideology in Soviet Disarmament Policy". *The Journal of Conflict Resolution*. Vol. 8. No. 1. 1964. ss. 7-22.

DELANOI Gil. "Milliyetçili ve İdeolojik Kataliz". *Uluslar ve Milliyetçilikler*. Jean Leca (Haz.). (Çev. Siren İdemen). İstanbul: Metis, 1998. ss. 31-38.

d'ENCAUSSE Héléne Carrère. *Tamamlanmamış Rusya*. (Çev. Reşat Uzmen). İstanbul: Ötügen Yayıncılık, 2003.

DUGIN Aleksandr. *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*. (Çev. Vügar İmanov). İstanbul: Küre Yayınları, 2003.

151 Szeftel, "The Historical Limits...", s. 21.

- FLORINSKY Michael. "Russian Social and Political Thought, 1825-1855". *Russian Review*. Vol. 6. No 2. 1947. ss. 77-85.
- GÖNLÜBOL Mehmet. "Sovyet İdeolojisi ve Dış Politika". *A.Ü. SBF. Dergisi*. Cilt XXIII, No: 1. 1968.ss. 163-186.
- GREENFELD Liah. "Alman Milliyetçiliğinin Doğuşu". *Doğu-Batı*. Yıl 10. Sayı 39. 2006-07. ss. 31-57.
- GUINS George C. "East and West in Soviet Ideology". *Russian Review*.Vol.8.No. 1949.ss. 271-283.
- GUINS George C. "Russia's Place in World History". *Russian Review*.Vol. 22.No. 4. 1963. ss. 355-368.
- HALECKI O. "Imperialism in Slavic and East European History". *American Slavic and East European Review*. Vol. 11. No. 1. 1952. ss. 1-26.
- HALPERIN J. Charles. "George Vernadsky, Eurasianism, the Mongols and Russia". *Slavic Review*. Vol. 41. No 3. 1982. ss. 477-493.
- HOBBSAWM E.J. *1870'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*. (2.Bas.) (Çev. Osman Akinbay) İstanbul: Ayrıntı, 1995.
- HOLDEN Gerard. *Russia After The Cold War: History and The Nation in Post-Soviet Security Politics*. Colorado: Westview Press, 1994.
- ISHBOLDIN Boris. "The Eurasian Movement". *Russian Review*. Vol. 5. No 2. 1946. ss. 64-73.
- ISWOLSKY Helene. "Vladimir Soloviev and the Western World". *Russian Review*. Vol. 7. No. 1. 1947. ss. 16-23.
- İREM Nazlı. "Aydınlanma ve Sınırlılık Siyaseti olarak Ulus Devlet Modernliği". *Doğu-Batı*. Yıl 10. Sayı 39. 2006-07. ss. 129-179.
- İŞYAR Ö. Göksel. "Gelenekçi Rus Klasik Avrasyacı Düşüncesinin Gelişimi ve Temel İlke-leri". *Doğu-Batı*. Yıl 7. Sayı 25. 2003-04. ss. 179-219İŞYAR Ö. Göksel. *Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*. İstanbul: Alfa, 2004.
- JAFFRELOT Christophe. "Bazı Ulus Teorileri". *Uluslar ve Milliyetçilikler*. Jean Leca (Haz.). (Çev.Siren İdemen). İstanbul: Metis, 1998. ss. 54-65.
- KOHN Hans. *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*. New York: Harper Torchbooks, 1962.
- KOHN Hans. *Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (Çev. Ağâh Oktay Güner). 3. Bas. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1991.
- KOYRÉ Alexander. *19. Yüzyıl Başlarında Rusya'da Batıcılık, Ulusçuluk ve Felsefe*. (Çev. İzzet Tanju). İstanbul: Belge Yayınları, 1994.
- KUBALKOVA Vendulka and Albert Cruickshank. *Marxism and International Relations*. Oxford: Clarendon, 1985.
- LAVRIN Janko. "Vladimir Soloviev and Slavophilism". *Russian Review*. Vol. 20. No. 1. 1961, ss. 11-18.
- LAVRIN Janko. "Krievsky and the Problem of Culture". *Russian Review*. Vol. 20. No. 2. 1961, ss. 110-120.
- LAVRIN Janko. "Populist and Slavophiles". *Russian Review*. Vol. 21. No.4. 1962, ss. 307-317.

Görüş

Akademik Bakış

75

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

LAVRIN Janko. "Chaadayev and the West". *Russian Review*. Vol. 22. No.3. 1963, ss. 274-288.

LECA Jean. "Neden Söz Ediyoruz?". *Uluslar ve Milliyetçilikler*. Jean Leca (Haz.). (Çev. Siren İdemen). İstanbul: Metis, 1998. ss. 11-19.

LIGHT Margot. "Belief Systems and Soviet Foreign Policy". *Belief System and International Relations*. Richard Little and Steve Smith (Ed.). Oxford: Basil Blackwell Ltd, 1988. ss. 109-126.

LLOBERA Joseph R. *Modernliğin Tanrısı: Batı Avrupa'da Milliyetçiliğin Gelişimi*. Ankara: Phoenix, 2007.

MAZUREK Slawamir. "Russian Eurasianism-Historiosophy and Ideology". *Studies in East European Thought*. No: 54. 2002. ss. 105-123.

ORTAYLI İlber. *Gelenekten Geleceğe*. (8. Bas.). İstanbul: Ufuk Kitapları, 2004.

ÖĞÜN Süleyman Seyfi. "Yerlici Kültürizm: Kıyaslamalı Bir Değerlendirme". *Cogito*. Sayı 21. 1999. ss. 103-143.

ÖĞÜN Süleyman Seyfi. *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*. İstanbul: Alfa, 2000.

ÖZKIRIMLI Umut. *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.

POSPIELOVSKY Dimitry. "A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas". *Soviet Studies*. Vol. 31. No. 3. 1979. ss. 319-342.

PUSHKAREV S. G. "Russia and The West: Ideological and Personal Contacts Before 1917". *Russian Review*, Vol. 24. No. 2. 1965. ss. 138-164.

RAHR Alexander. "Rus Dış Politikasında Atlantikçilere Karşı Avrasyacılar". *Uygurluğun Yeni Yolu Avrasya*, Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1998. ss. 41-51.

SANDER Oral. *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*. (8. Bas.). Ankara: İmge, 2000.

SARIBAY Ali Yaşar. "Postmodern Kapitalizm Olarak Globalizm ve 1980'ler Türk Modernitesi". *Liberalizm, Devlet, Hegemonya*, E. Fuat Keyman (Der.). İstanbul: Everest, 2002.

SAUNDERS David. "The Political Ideas of Russian Historians". *The Historical Journal*. Vol. 27. No. 3. 1984. ss. 757-771.

SERGOUNIN, Alexander A. "Post-Communist Security Thinking in Russia: Changing Paradigms". *Copenhagen Peace Research Institute Working Papers*. (July 1996).

SMITH Anthony D. *Milli Kimlik*. (3. Bas.). İstanbul: İletişim, 2004.

SMITH Graham. "The Masks of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism". *Transactions of the Institute of British Geographers New Series*. Vol. 24. No. 4. ss. 477-493.

SMITH Hazel. "Marxism and International Relations Theory". *Contemporary International Relations: A Guide to Theory*. A.J.R. Groom and Margot Light (Ed.). London: Pinter Publishers, 1994. ss. 142-155.

SOLJENİTSİN Alexander. *Rusya Nasıl Kurtulur?* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990.

STAMMLER Heinrich. (1960) "The Great Tradition in Russian Philosophy". *Russian Review*. Vol. 19. No. 3. ss. 254-266.

STEIN Howard F. "Russian Nationalism and The Divided Soul of The Westernizers and Slavophiles". *Ethos*. Vol. 4. No. 4. 1976. ss. 403-438.

Gözi

Akademik
Bakış

76

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

- SZEFTTEL Marc. "The Historical Limits of the Question of Russia and the West". *Slavic Review* Vol. 23, No. 1. 1964. ss. 20-27.
- SZEFTTEL Marc. "Some Reflections on the Particular Characteristics of the Russian Historical Process". *Russian Review*, Vol. 23, No. 3. 1964. ss. 223-237.
- THADEN Edward C. "The Beginnings of Romantic Nationalism in Russia". *American Slavic and East European Review*. Vol. 13. No. 4. 1954. ss. 500-521.
- TOYNBEE Arnold J. "Russia and The West". *Harper's Magazine*. Vol. 206/1234. 1953. ss. 54-58.
- TRISHKA Jan F. "A Model For Study of Soviet Foreign Policy". *The American Political Science Review*. Vol. 52. No.1. 1958. ss. 64-83.
- TSYGANKOV Andrei P. "The Irony of Western Ideas in a Multicultural World: Russian' Intellectuals Engagement With The 'End of History' and 'Clash of Civilizations". *International Studies Review*. No. 5. 2003. ss. 53-76.
- ULAM B. Adam. "Soviet Ideology and Soviet Foreign Policy". *World Politics*. Vol. 11. No. 2. 1959. ss. 153-172.
- WALICKI Andrzej. "Russian Social Thought: An Introduction to the Intellectual History of Nineteenth-Century Russia". *Russian Review*, Vol. 36, No. 1. 1977. ss. 1-45.
- WALICKI Andrzej. *Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, (Çev. A. Şenel). Ankara: V. Yayınları, 1987.
- WEHRSCHEUTZ Christian F. "Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık". *Uygurluğun Yeni Yolu Avrasya*, Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1998. ss. 23-40.
- WIGHT Martin. "Why There Is No International Theory". *International Theory: Critical Investigations*. James Der Derian (Ed.). New York: New York Uni. Pres, 1995. ss.15-35